

SIKLÓS ANDRÁS

A NÉMET HADSEREG TÁMADÁSA ÉS VISSZAVONULÁSA A NYUGATI FRONTON 1918

A katonai helyzet 1917 végén — 1918 elején

Az 1917-es esztendő a Központi Hatalmak hadseregei számára látszólag kedvezően alakult. Franciaországban kudarcba fulladt és súlyos vérveszteséggel végződött az új főparancsnok, Georges Nivelle támadása. Kudarcral végződött az ezt követő, Flandriában indított angol offenzíva is. A Cambrai-i nevezetes tankcsata sem hozott eredményt.¹

A Monarchia német hadosztályokkal megerősített csapatai ugyanakkor Flitsch és Tolmein között áttörték az olasz frontot, és két hét alatt (október 25—november 10.) egészen a Piavéig nyomultak előre. Az olasz hadsereget, mely 300 000 foglyot és 3000 ágyút veszített, csak francia és angol hadosztályok Olaszországba szállításával lehetett megmenteni a teljes összeomlástól.²

A Központi Hatalmak hadseregei számára a legjelentősebb, kedvezőnek ítélt fordulat a keleti hadszíntéren következett be. A februári forradalmat követően az egykori cári hadsereg felbomlóban volt. A polgári kormány által erőszakolt sikertelen júliusi támadás (Kerenszkij-offenzíva) e folyamatot nem állította meg, ellenkezőleg, a bomlást csak tovább fokozta. Az októberi forradalom győzelme után a Központi Hatalmak elfogadták a szovjet kormány által felajánlott fegyverszünetet. A fegyvernagyvágás, majd a békeszerződés aláírása (Breszt, 1918. március 3.) jelentős erőket szabadított fel más frontszakaszok számára.

A helyzet kedvező voltát több ellentétes előjelű tényező kétségessé tette. Az 1917 elején (február 1.) meghirdetett korlátlan tengeralattjáró-háború nem hozta meg a várt eredményt.³ Az Egyesült Államok hadbalépése következtében (1917.

1 Robert Georges Nivelle francia tábornokot 1916 decemberében nevezték ki a francia hadsereg főparancsnokává. A kudarcba fulladt tavaszi támadás után (1917 április—május) a francia hadseregben lázongás kezdődött, mely 45 hadosztályra terjedt ki. Nivelle-t május 15-én leváltották. Helyére Henri Philippe Pétain került. Pétain a lázadást elfojtotta és véres megtorlással élt. A május 27-től december 30-ig elhúzózó flandriai csatában az angolok közel 400 000 embert veszítettek anélkül, hogy céljukat, a német front áttörését, elérték volna. A Cambrai-i tankcsatában (november 20—22.) az angolok 476 tankot vetettek be és a német frontot 15 km szélességben, 8 km mélységben át is törték. Az ezt követő német ellentámadás (november 30—december 7.) az angol csapatokat azonban visszavonulásra és az elfoglalt terület jó részének feladására kényszerítette. Az antant 1917-ben a Balkánon, Macedóniában is több támadást indított (március 11—26., május 4—18., szeptember, október). E támadások is eredménytelenül végződtek. *Helmut Otto — Karl Schmiedel — Helmut Schnitter*: Der erste Weltkrieg (Militärhistorischer Abriss). Berlin, 1968. (a továbbiakban — Abriss) 183—201., 310—311. o.

2 Abriss, 199. o.

3 A német tengeralattjárók fellépése eleinte sikerrel járt. 1917 végére az elsüllyesztett hajók száma és úrtartalma azonban már erősen visszaesett, az utolsó évnegyedben feleannyi volt, mint április és július között. Az antant a tengeralattjárók elleni védekezés módszerét mindinkább tökéletesítette. Az ún. konvoj-rendszer bevezetésével (hajók csoportos indítása hadihajók fedezete mellett) a kereskedelmi hajók elleni támadás mind nehezebbé vált. Az újonnan épített hajók úrtartalma — hozzávéve a semleges országok lefoglalt hajóit és az újra üzembe állított régi hajókat — végső soron felülmúlta az elsüllyedt hajók úrtartalmát. (Abriss, 203. o.)

április 6.) számolni kellett az amerikai hadsereg megjelenésével, a tengerentúlról érkező segítség fokozódásával, az antant gazdasági-technikai erőforrásainak beláthatatlan növekedésével. Németország — méginkább a vele szövetséges országok — erőforrásai ugyanakkor kimerülőben voltak; a hátsóország és a hadsereg hangulatát — jobban mint a túloldalon — háborús fásultság, erősödő békevágy jellemezte.

A német hadvezetőség e negatív tényezők jelentőségét alábecsülte. Úgy vélték, a tengeralattjáró-háború még eldöntetlen, az Egyesült Államok segítsége csak a távolabbi jövőben fog érvényesülni; a belső nehézségek pedig nem a támadás elvetését — ellenkezőleg — annak mielőbbi végrehajtását sürgetik.⁴

A döntő offenzíva terve

A kedvezőnek, de egyben sürgetőnek és cselekvésre ösztönzőnek ítélt helyzetből fakadt a német főparancsnokság elgondolása: támadni a nyugati hadszíntéren, döntő vereséget mérni az antantra, és ezzel megteremteni egy győzelmes béke előfeltételét.

A nyugaton indítandó támadás gondolata már 1917 tavaszán felvetődött, de az idevágó elképzelések csak 1917 végén — 1918 elején öltöttek határozott formát, ekkor váltak véglegessé.

Az első feljegyzések október végén készültek. Ezt követően, november 11-én került sor a belgiumi Mons-ban a Rupprecht hadseregcsoport főhadiszállásán tartott tanácskozásra, melyen a főparancsnokság tényleges irányítója, Ludendorff első főszállásmester, a két hadseregcsoport, valamint a 6. és 2. hadsereg vezérkari főnökeivel beszélte meg a teendőket. A megjelentek úgy vélték: a helyzet kedvező, a nyugati arcvonalon támadásba mehetnek át, csapást mérhetnek az ellenségre. Az erre vonatkozó terveket vitatva Ludendorff — a vezérkari tisztek szerényebb elképzeléseivel szemben — egy St. Quentinél, a brit és a francia hadsereg érintkezésénél indítandó hadművelet mellett foglalt állást. Elgondolása szerint a nagyszabású offenzívát az Oroszországban és Olaszországban szabadabbá váló erők felhasználásával hajtánák végre, lehetőleg korán, február végén — március elején, még az amerikaiak megjelenése előtt. A támadás a brit hadsereg ellen irányulna és az északnyugati irányú előretörés, melynek során a balszárny a Somme folyóra tudna támaszkodni, végső soron az angol arcvonal felgöngyölítését eredményezné.⁵

Az offenzíva gondolatát a császár és a politikai vezetés december végén magáévá tette és jóváhagyta.⁶

Ludendorff január 2-án a Szövetségi Tanács illetékes albizottsága előtt úgy nyilatkozott, hogy a katonai helyzet jobb, mint valaha. „Kilátás nyílt Nyugaton a háború pozitív befejezésére.”⁷

⁴ Hindenburg, Paul v.: Aus meinem Leben. Leipzig, 1920. (a továbbiakban — Hindenburg) 228—234., 311—312. o.; Ludendorff, Erich: Meine Kriegserinnerungen 1914 bis 1918. Berlin, 1919. (a továbbiakban — Ludendorff: Kriegserinnerungen) 435. o.

⁵ Der Weltkrieg 1914 bis 1918. Bd. 1—14. Im Auftrage des Oberkommandos des Heeres bearbeitet und herausgegeben von der Kriegsgeschichtlichen Forschungsanstalt des Heeres. Berlin, 1925—1944. (a továbbiakban — Weltkrieg, 1914—1918) Bd. 14. 52—53. o.; Die Ursachen des Deutschen Zusammenbruchs im Jahre 1918. (Herausg. Dr. Albrecht Philipp, M. d. R.) I—XII. Berlin, 1925. (a továbbiakban — UDZ, Bd. 3.) 101—103. o. A tanácskozáson Kuhl, a Rupprecht (bajor trónörökös) vezette hadseregcsoport vezérkari főnöke Flandriában indítandó támadást javasolt. Wetzell őrnagynak — az operatív osztály vezetőjének — és Schulenburg grófnak, a Vilmos (német trónörökös) hadseregcsoport vezérkari főnökének terve egy Verdunnél indítandó támadásra, az ott lévő francia haderő körülzárására irányult.

⁶ Weltkrieg, 1914—1918. Bd. 14., 68. o.; Fritz Fischer: Griff nach Weltmacht. Die Kriegszielpolitik des kaiserlichen Deutschland 1914/18., Düsseldorf, 1964. (a továbbiakban — Fischer) 827. o.

⁷ UDZ. Bd. 3. 271. o.

Az offenzíva helyéről és időpontjáról véglegesen január 21-én döntöttek. Az érintett hadseregeknél tett háromnapos látogatás után Ludendorff újólag, és most már véglegesen, az eredeti elgondolás mellett foglalt állást. (Támadás St. Quentinnél, kétoldalt.) Január 24-én parancs ment a nyugati hadszíntéren álló alakulatok átszervezésére és felkészítésére azzal, hogy az előbbieken vázolt, „Mihály” fedőnévvel végrehajtandó hadműveletre előreláthatóan március 20-án kerül sor.⁸

Hadicélok

Az offenzíva célját a hadvezetőség (feljegyzés a császárhoz január 7-én) „politikai és gazdasági állásunk világviszonylatban való biztosításában” és „a német hatalom kiterjesztésében” jelölte meg.⁹

Hertling birodalmi kancellár — ugyancsak január 7-én — tudatta Hindenburggal, a vezérkari főnökkel, hogy a nyugati hatalmak nem válaszoltak a breszti béketárgyalásra szóló meghívásra. Az út tehát szabad, és amennyiben a tervezett támadás a remélt döntő sikert eredményezi, úgy abban a helyzetben lesznek, hogy megszabhatják a kívánatos békefeltételeket.¹⁰

Hertling január 24-én a Birodalmi Gyűlés főbizottsága előtt tartott beszédében Wilson 14 pontját elutasította. Az ellenséges hatalmaktól — bízva a tervezett offenzíva sikerében — nézeteik revideálását követelte.¹¹

„Németország politikai és gazdasági hatalmának világviszonylatban való biztosítása” — amit a Legfelsőbb Hadvezetőség a tervezett offenzíva céljaként jelölt meg — a német hadicélok elérését jelentette. A hadicélokot illetően a német vezetők körök, a monopolizáció és az agrártőke különböző csoportjai, a politikai pártok, a polgári és a katonai vezetés, kezdetből fogva eltérő nézeteket vallott és a nézetek az idők folyamán a mindenkori hadihelyzet, a belső helyzet, az erőviszonyok alakulásától függően is változtak. A hadicélok alakulását bonyolította az egyes szövetségi államok állásfoglalása, befolyásolták a királyságok, nagyhercegségek érdekei is. A Legfelsőbb Hadvezetőség az eltérő nézetek vitájában a szélső, maximális célokat kitűző irányzattal azonosult, ennek elképzeléseit kívánta valóra váltani.

A hadicélok maximuma *nyugaton* Belgiumot, Luxemburgot, a Briey-Longwy-i ércbányákat, és ha lehet, a francia csatorna-partot jelentette. *Keleten* Orosz—Lengyelország és a Baltikum, majd Finnország, Ukrajna és a Kaukázus jelezte a német terjeszkedés határát. A *gyarmatokat* illetően az afrikai német gyarmatok helyreállításáról, egy nagy közép-afrikai gyarmatbirodalom és a hozzá csatlakozó haditengerészeti támaszpontok hálózatáról volt szó. A német hadicélok-

⁸ UDZ. Bd. 3. 115—116. o.; Weltkrieg, 1914—1918. Bd. 14. 74—79. o.

⁹ Hindenburg a császárhoz, 1918. január 7. UDZ, Bd. 2. 124. o. „Um uns die politische und wirtschaftliche Weltstellung zu sichern, deren wir bedürfen, müssen wir die Westmächte schlagen. Dazu haben Euer Majestät die Angriffsschlacht im Westen befohlen” . . . Ich bin der Festen Überzeugung, dass die von uns vertrete (Anschauungen) zur Stärkung der Monarchie und zur erweiterten Machtstellung Deutschlands führt . . .”

¹⁰ UDZ. Bd. 2. 128—129. o. Hertling Hindenburghoz, 1918. január 7. „Wenn also mit Gottes gnädiger Hilfe die in Aussicht genommene neue Offensive unter Euer Exzellenz bewährter Führung, gestützt auf den Heldenmut und Siegeswillen unserer Soldaten, zu dem erhofften, durchschlagenden Erfolge führen wird, so sind wir in der Lage, für einen mit den Westmächten zu schliessenden Frieden diejenigen Bedingungen zu stellen, welche von der Sicherung unserer Grenzen, unserer wirtschaftlichen Interessen und unserer internationalen Stellung nach dem Kriege gefordert werden. Ich hoffe, dass es gelingen wird, hiervon auch den Reichstag, mit Ausnahme der Sozialdemokraten zu überzeugen. An Bemühungen nach dieser Richtung wird es nicht fehlen.”

¹¹ Ursachen und Folgen. Vom deutschen Zusammenbruch 1918 und 1945 bis zur staatlichen Neuordnung Deutschlands in der Gegenwart. Hg. u. bearb. von Herbert Michaelis und Ernst Schraepfer (West-) Berlin, é. n. (a továbbiakban — Ursachen und Folgen.) B. 2. 145—152. o.

hoz tartozott ezen túlmenően a *szövetségesek* feletti közvetett uralom: „Mittel-europa” a Balkán, az Oszmán-birodalom gazdasági-politikai ellenőrzése.¹²

A Legfelsőbb Hadvezetőség szélsőséges, annexionista álláspontját és a „különképpen kedvezően alakuló helyzetre” alapozott elbizakodottságát jól tükrözte, hogy Hindenburg december 11-én a miniszterelnökhöz intézett levelében világosan leszögezte: a Belgiumra vonatkozó célkitűzések mérséklésével — vagyis a Berlinben, szeptember 13-án tartott koronatanács határozatával — immár nem értenek egyet, álláspontjuk erre nézve újólag az azt megelőző: Belgium katonai ellenőrzése, a flandriai tengerpart birtokba vétele.¹³

December 23-án, Ludendorff, a külügyminiszterhez intézett átiratában, egy nagy afrikai gyarmatbirodalom szükségességét hangoztatta, „mely Afrikát át-szelné és tengerészeti támaszpontokat biztosítana az Indiai és az Atlanti-óceán partján”.¹⁴

Elbizakodottságról, szélsőséges igényekről tanúskodott a hadvezetőségnek a breszti béketárgyalásokkal kapcsolatos állásfoglalása is. A hadműveletek felújítását, a finn polgárháborúba való beavatkozását, a Baltikum, majd Ukrajna és a Kaukázus déli részének megszállását leginkább Hindenburg és Ludendorff követelte az óvatosabb polgári vezetőkkel szemben, annak ellenére, hogy ez jelentős katonai erők keleten való lekötését jelentette a döntő időszakban, a nyugaton tervezett offenzíva megindulásának pillanatában.¹⁵

Az erőviszonyok alakulása

Az elbizakodottságot, a döntő támadás sikeréhez fűzött reményeket a tényleges erőviszonyok nem támasztották alá. A német hadvezetőség 1918 áprilisáig más frontszakaszokról — elsősorban keletről — 33 hadosztályt szállított nyugatra. A német hadsereg ezzel a nyugati hadszíntéren, a hadosztályok számát

12 Deutschland im ersten Weltkrieg. Bd. 1—3. Berlin, 1968. (a továbbiakban — D. im. W.) Bd. 1. 352. o.; Bd. 2. 163., 193., 489. o.; Bd. 3. 228—229. o.; Fischer, 785—826. o.

13 Hindenburg levele Hertlinghez, 1917. december 13. UDZ. Bd. 3. 265—266. o. Hindenburg levelében, előző álláspontként, az 1917. április 23-i kreuznachi megbeszélésre hivatkozik.

14 Ludendorff átirata Kühlmann német külügyminiszterhez. 1917. december 23. Idézi: Fischer, 791. o.

15 Ludendorff az 1918. február 13-i — a homburgi tanácskozás részére készített — feljegyzésében a keleten való beavatkozást a küszöbön álló offenzíva szempontjából előnyösnek és szükségesnek állította be, és a következőkkel indokolta: Keletről nagy számban kell csapatokat nyugatra szállítani. A jelenlegi elgondolás szerint 37 hadosztály maradna vissza. Ez nagyon sok. Csapatokat nagyobb számban viszont csak akkor lesz lehetséges kivonni, ha beavatkozás vagy békekötés útján tiszta helyzetet sikerül teremteni. Ukrajna élelmiszerkészleteihez is csak így lehet hozzáfutni. Ha nem cselekszünk, veszélyeztetjük Ausztria—Magyarország, valamint saját országunk ellátását. Ludendorff, Erich: Urkunden der Obersten Heeresleitung über ihre Tätigkeiten 1916—18. Berlin, 1922. (a továbbiakban Ludendorff, Urkunden) 470—472. o. Későbbi visszaemlékezéseiben és tanulmányaiban álláspontját ugyan fenntartotta, de kénytelen volt elismerni, hogy keleten tiszta helyzetet a beavatkozás ellenére sem sikerült teremteni, a kikényszerített béke csupán „fegyverszünet” volt, továbbá, hogy a keleti fronton az egykori beadványban soknak jelzett 37 hadosztállyal szemben egyelőre 39 hadosztály maradt vissza és az elszállításra kijelölt alakulatok március végén, a nagy offenzíva megindulásakor, még mindig csak indulóféiben voltak. Ludendorff, Erich: Kriegführung und Politik. Berlin, 1922. (a továbbiakban — Ludendorff, Kriegführung) 232—234. o. A 14 kötetes német hadtörténet szerint: „A február 28 óta folyó ukrainai hadműveletek jelentős erőket kötöttek le. Enélkül a keleti fronton lévő csapatoknak talán felével is ki lehetett volna jönni”. (Weltkrieg, 1914—1918. Bd. 14. 38. o.) Ami az ukrainai élelmiszerkészletekkel illeti, erről Groener, az ukrainai német hadsereg vezérkari főnöke, visszaemlékezéseiben többek közt a következőket írja: „Közelebről nézve kiderült, hogy az ukrainai gabonarakár távolról sem volt annyira tele, mint ahogy feltételezték. A központi beszerző szerv jelentése szerint az Ukrájnból származó behozatal jelentéktelen volt. Groener, Wilhelm: Lebenserinnerungen. Jugend, Generalstab, Weltkrieg. Hg. von Friedrich Frhr. v. Gaertringen. Göttingen, 1957. (a továbbiakban — Groener, Erinnerungen) 389—391. o. A német Birodalmi Gyűlés által küldött vizsgálóbizottság elé terjesztett határozattervezet később (1924. április 15.) az alábbiakat állapította meg: „Amennyiben hátunkat Oroszországgal szemben teljesen szabadabbá tesszük, minden erőt nyugaton összpontosítunk, úgy offenzívánk kilátásai jóval kedvezőbbek lettek volna. A keleti fronton maradt löállomány (281 770) egy részével a német offenzívának például jóval nagyobb mozgékonyaságot lehetett volna biztosítani.”

tekintve, első ízben túlta felül az ellenfél erejét — a létszámot illetően azonban továbbra is alulmaradt az antanttal szemben.

Hivatalos adatok szerint 1918. március 21-én a nyugati hadszíntéren összevont német hadosztályok száma 200, a katonák létszáma 4 millió volt. Az antant ugyanakkor 176 hadosztállyal és 5 millió katonával rendelkezett.¹⁶

A német hadsereg ellátottsága a könnyűfegyvereket illetően kielégítő volt és a tüzérség tüzereje is elégségesnek tűnt. A repülőgépek száma azonban már nem volt elegendő a légifölény biztosításához. A legsúlyosabb negatívumot a szállítóeszközök hiánya jelentette. A lóállomány a háború során erősen megfogyatkozott, és ami rendelkezésre állt, az a takarmányhiány következtében alig-ha felelt meg egy nagy offenzíva követelményeinek. Rossz volt a helyzet a teherautókat illetően is. A meglévő gépjárművek az antant gépjárműállományának alig egynegyedét tették ki és gumi, valamint üzemanyaghiány következtében kevéssé voltak használhatók. Tankokkal a német hadsereg nem rendelkezett. Ezek jelentőségét a hadvezetőség nem ismerte fel, építésüket — tekintve, hogy az csak a bűvárhajók rovására lett volna lehetséges — nem szorgalmazta. E fontos támadó fegyver lebecsüléséből következett, hogy az illetékesek tank-elhárító fegyverek készítésére sem fordítottak gondot. A hadvezetőség a léghárítás fontosságáról is megfeledkezett. A léghárító fegyverek tervezése és előállítás is elmaradt a követelmények mögött.

A német és a vele szembenálló antant-haderő ellátottságát, a tervezett támadás időpontjában (1918. március 21.) az alábbi adatok szemléltetik:

	németek	szövetségesek
ágyúk	14 000	18 500
repülőök	3 670	4 500
teherautók	23 000	100 000
tankok	10	800 ¹⁷

A német hadosztályok harcértéke a háború elhúzódásával mind mélyebbre süllyedt. A hadifoglyok növekvő száma az 1917. évi harcok során, a szökések növekvő száma a keleti hadszíntérről hozott alakulatoknál az átszállítás alatt (mely kilengésekkel, elvétve nyílt lázadással párosult), a harckésztség hanyatlását mutatta. A megfogyatkozott hadosztályok feltöltésére behívott utánpótlás gyengén kiképzett, harctéri szolgálatra alig-alig alkalmas emberekből állt.¹⁸

A hátszág hangulatát illetően intő jeladás volt a január végén kirobbant tömegsztrájk. (A sztrájkmozgalom — 1918. január 28—február 4. — mintegy

16 Weltkrieg, 1914—1918. Bd. 14. 678. o.

17 Uo.

18 1917 októberében egy Ludendorffhoz továbbított bizalmas feljegyzés a Kölnben és a város környékén bújkáló katonaszökevények számát 30 000-re becsülte. A feljegyzés szerint: „a rendőrség tehetetlen, mert fél — életével játszik, aki ez ellen fellépni próbál”. *Thaer, Albrecht v.: Generalstabdienst an der Front und in der O. H. L. Aus Briefen und Tagebuch. Aufzeichnungen 1915—1919. Hg. von Siegfried A. Kaehler. Göttingen, 1958.* (a továbbiakban — *Thaer*) 146. o. A bajor trónörökös naplófeljegyzése szerint (1917. november 11.) „két keletről érkező transzportból (porosz tartalék legénység) útközben a katonák tíz százaléka távozott önkényesen”. *Rupprecht, Kronprinz von Bayern: Mein Kriegstagebuch. Hg. v. Eugen von Frauenholz. 3. Bde. München, 1929.* (a továbbiakban — *Rupprecht*) Bd. 2. 281. o. A 14 kötetes hivatalos hadtörténet minderről összefoglalóan a következőket írja: „Az utánpótlás belső értéke visszaesett, mert ez jó-részt olyan emberekből állt, akiket a hadigazdaság magas bérei elkényeztettek, akik addig biztos helyen, a fronttól távol éltek, vagy akik a keleti front harctól jó ideje nem érintett lövész-árkaiból jöttek. Egy részük rossz fizikai állapotban volt, más részüket, főképpen az Oroszországból hazatérő hadifoglyokat, az izgatás megmértelyezte. A gyenge élelmezés által is szított elkeseredés, a rossz hangulat, a fáradtság, az önbizalom hiánya egyre inkább érezhetővé vált. A nyugatra szállított utánpótlásnál előfordult lázongások, a hadifoglyok nem várt magas száma az elhárító harcoknál, mindezt már 1917 őszén világosan mutatták.” (Weltkrieg, 1914—1918. Bd. 14. 29—30. o.)

40 ipari központra terjedt ki. A sztrájkolók száma egyedül Berlinben félmillióra volt becsülhető.¹⁹

Az offenzíva előkészítését kísérő agitáció — hosszú évek lövészárokharcai után újra támadásba lendülni, döntő vereséget mérni az ellenfélre — az arcvonalon álló hadsereg és a hátország hangulatát kétségkívül befolyásolni tudta. A remény, hogy a háború egy utolsó erőfeszítés eredményeként gyors győzelemmel végre befejezhető lesz, erősítette a harckészséget. E fellángolás azonban kétes értékű volt, hisz az így felszított hangulat — a várt siker elmaradása, a remények valóra nem válása esetén — könnyen ellenkező végletbe csaphatott át.

Vita a terv helyességéről

A nyugati hadszíntéren indítandó offenzíva — az erőviszonyok józan mérlegelése alapján csak e következtetésre lehetett jutni — esélytelen, kilátástalan vállalkozás volt.²⁰

A marxista történészek e tervet teljes joggal minősítik kalandorságnak, a véletlen szerencsére spekuláló hazárdjátéknak.²¹

Ludendorff az offenzíva szükségességét egykorú feljegyzéseiben és későbbi írásaiban azzal indokolta, hogy „nem volt más kiút”... „támadni kellett”.²² A „kényszerhelyzetre” való hivatkozás Hindenburg emlékirataiban, a két háború között megjelent apologetikus hadtörténelmi munkákban és egyes nyugatnémet történészek újabb keletű kiadványaiban is megtalálható.²³

A támadásra, mint egyedüli lehetőségre való hivatkozás helytállónak tűnhet, de csak akkor, ha a győzelem perspektívájából szemléljük a lehetőségeket. Egy megegyezésen vagy engedményeken, ha kell messzemenő engedményeken alapuló béke célkitűzéséből kiindulva, egy ennek elérésére törekvő politika esetén nyilván más lehetőség is adódott volna.²⁴

19 Müller, Richard: Vom Kaiserreich zur Republik. Ein Beitrag zur Geschichte der Revolutionären Arbeiterbewegung während des Weltkrieges. Wien, 1924. (a továbbiakban — Müller, R.) 105. o.; Sachwörterbuch der Geschichte Deutschlands und der deutschen Arbeiterbewegung Bd. 1—2. Berlin, 1969. (a továbbiakban — Sachwörterbuch) 866. o.

20 Gerhard Ritter a német militarizmussal és a világháborúval foglalkozó négykötetes munkájában, személyes élmények alapján, a következőket írja: „A hadsereg természetesen a vég nélküli lövészárokháború befejezése után vágyódott, és azt remélte, lehetséges lesz még egyszer — mint 1915 nyarán Oroszországban — az ellenséges állások áttörésével az ellenséget a nyílt csatamezőn szétverni. A szerző — annak idején csapattiszt — a döntő áttörésre kijelölt helyen, St. Quentinél, a 18. hadsereg körzetében — nagyon jól emlékszik a bajtársak és a gyalogos zászlóalj legénységének ilyesféle hangulatára. De ugyanolyan jól a kételyekre is, amelyek őt és másokat is eltöltöttek, látva a tartalék siralmas felszerelését, a javításra szoruló szállítóeszközöket, a csontvázá fogott lovakat, az előregedett, rosszul kiképzett és lelkiileg elhasznált legénységet. Lehetséges egy ilyen hadsereggel gyors előrenyomulásban a Somme-i harcok által letarolt területen, az ellenséges lövészárokközpontok áttörni, egészen a tengerig előrehatolni, a francia—angol hadsereget egy totális győzelem keretében „megsemmisíteni”? Ritter, Gerhard: Staatskunst und Kriegshandwerk. Das Problem des Militarismus in Deutschland. Bd. 4.: Die Herrschaft des deutschen Militarismus und die Katastrophe von 1918. München, 1968. (a továbbiakban — Ritter) Bd. 4. 283. o.

21 D. im. W., Bd. 3. 229., 238. o.; Abriss, 223. o.; Klein, Fritz: Deutschland 1918. Berlin, 1962. (a továbbiakban — Fritz Klein) 66—69. o.

22 Ludendorff, Kriegführung 207., 209. o.

23 Hindenburg, 300. o.; UDZ. Bd. 1. 233. o.; Herzfeld, Hans: Der erste Weltkrieg. München. 1968. (a továbbiakban — Herzfeld) 343. o.; Kielmansegg, Peter Graf: Deutschland und der Erste Weltkrieg. Frankfurt am Main, 1968. (a továbbiakban — Kielmansegg) 629—632. o.

24 Groener, akit 1918 végén Ludendorff utódjává neveztek ki, visszaemlékezéseiben úgy véli, helyesebb lett volna egy megegyezéses békére irányt venni, nyugaton a defenzívát választani, Macedóniában és Észak-Olaszországban támadni. E támadáshoz elegendő lett volna az erő és a mellékhadszíntérek kezdeményezett offenzíva balsiker esetén sem járt volna katasztrofális következményekkel. (Groener, Erinnerungen, 422—425. o.) Taylor angol történész szerint a német hadsereg elég erős volt ahhoz, hogy sikerrel védekezzen. 1919-ben már az amerikalak uralták volna a helyzetet. Ezzel adva lett volna a lehetőség, hogy a megegyezéses békét — Wilson szellemében — kierőszojálják. Taylor, A. J. P.: The First World War. An Illustrated History, London, 1963. (a továbbiakban — Taylor) 164. o.

Ludendorff azonban győzni akart. Nemcsak személyes becsvágyból, nemcsak azért, mert azonosult a német vezető körök világhuralmi terveivel, szélsőséges annexionista irányzatával, hanem azért is, mert ez következett egész beállítottságából — nacionalista, sovíniszta alapállásából. A nacionalizmustól elválaszthatatlan irracionális szükségképpen vezetett a rendelkezésre álló erők túlbecsüléséhez, az ellenfél lebecsüléséhez, a „sikerülni fog — mert sikerülnie kell” filozófia érvényesüléséhez.

Ebből a beállítottságból fakadt, hogy Ludendorff és a vele azonos nézeteket valló hadvezetőség — az ellenérveket illetően — megközelíthetetlen volt.

A liberális irányzat néhány képviselője február 11-én memorandumot juttatott el hozzá. A memorandum szerzői a belső hangulatra, a januári sztrájkra hivatkozva mérsékletre intettek és a támadás megkezdése előtt békekészséget hangoztató politikai offenzívát javasoltak. Úgy vélték, ahhoz, hogy a politikai offenzíva hatékony lehessen, le kell mondani Belgiumról, ilyen értelmű félreérthetetlen nyilatkozatot kell kiadni. A politikai offenzíva — akár a béketárgyalások megindulása, akár a háború folytatódása következne utána — mindenképpen előnyös lenne. A békekészség hangoztatása és bizonyítása az antantot gyengítené, Németország ellenálló erejét növelné, a rendszer belső helyzetét megszilárdítaná.²⁵

Ludendorff válasza a beadványra az volt, hogy a jelen helyzetben („amennyiben arra törekszünk, hogy hazánk gazdaságilag erős legyen és biztonságban éljen”) nem a háború és a béke között választhatunk. A kérdés az: védekezünk, vagy támadunk. E kérdést illetően nem nehéz dönteni: „Csak a cselekvés hozhat sikert.” Mindig is a támadás volt a német harci módszer. Az offenzíva a német nép offenzívája és ezért — ha Isten is úgy akarja — sikerülni fog.²⁶

A memorandum elküldését követően a liberális irányzat vezetője, Miksa badeni herceg, személyesen is felkereste Ludendorffot. A herceg kérdésére: adhat-e a tábornok biztosítékot az offenzíva sikerére nézve, a válasz így hangzott: „Természetesen nem, de hinni kell a győzelemben”. Arra a kérdésre: Mi lesz, ha az offenzíva nem sikerül? — a válasz rövid volt: „Ez esetben Németország tönkre fog menni.”²⁷

Stratégia és taktika

Ludendorff győzni akarása és győzelemben vetett hite nem jelentette, hogy ne hangsúlyozta és ne hangoztatta volna a vállalt feladat nagyságát és nehézségeit. A február 13-i homburgi tanácskozásra készített feljegyzésben a nyugaton küszöbön álló harcot „minden eddig felülmúló feladatként” jellemezte, és óva intett attól, hogy a tervezett offenzívát bárki is a galíciai vagy az olaszországi

²⁵ A memorandumot Alfred Weber egyetemi tanár, Robert Bosch nagyiparos, Friedrich Naumann liberális képviselő, Karl Legien jobboldali szociáldemokrata képviselő, szakszervezeti vezető, Adam Stegerwald keresztényszocialista vezető írták alá. *Prinz Max von Baden: Erinnerungen und Dokumente*. Neu herausgegeben von Golo Mann und Andreas Burckhardt. Stuttgart, 1968. (a továbbiakban — *Max von Baden, Erinnerungen*) 239–242. o. Szövegét közli: UDZ. Bd. 2. 136–139. o.

²⁶ UDZ. Bd. 2. 92–93. o. „Wir haben nicht die Wahl zwischen Frieden und Krieg, solange wir ein wirtschaftlich starkes und gesichertes Vaterland erstreben. Aber wir haben im Westen zum ersten Male seit dem Einmarsch in Frankreich die Wahl zwischen Verteidigung und Angriff. Sie darf nicht schwer fallen, auch wenn die Aufgabe eine gewaltige ist. Nur handeln bringt Erfolg . . . Der Angriff ist noch immer die fechtweise des Deutschen gewesen. Das deutsche Heer, das den Frieden genau so will wie die deutsche Heimat, freut sich der Aussicht, aus dem Stellungskrieg herauszukommen. Die Offensive wird nicht die „Offensive des deutschen Generalstabes“, sondern die Offensive des deutschen Heeres und so auch die des deutschen Volkes sein und darum, so Gott will »gelingen«“.

²⁷ *Max von Baden, Erinnerungen*, 242–243. o.

támadó hadműveletekkel próbálja összehasonlítani. Feljegyzésében egyben arra is utalt, hogy nem egy ütközetről, hanem támadássorozatról van szó, mely egy helyütt kezdődik — másutt folytatódik és hosszan elhúzódik.²⁸

Az elgondolás: nem egy csapással, hanem azok sorozatával, egész láncolatával törni meg az ellenség erejét, józan helyzetfelismerésnek tűnhetett. Egyben bölcs gondolatnak is, hisz ily módon, nem ragaszkodva határozott hadászati elképzeléshez, *a taktikát a stratégia fölé helyezve*, elkerülhetőnek látszott, hogy a meginduló és elakadó támadás reménytelen anyagcsatává fajuljon.

A Ludendorff által tervbe vett felőrlő támadássorozat azonban nem annyira józanságból és bölcsességből, mint inkább bizonytalanságból, tanácstalanságból fakadt.

Felőrlés, hosszan elnyúló támadássorozat — olyan körülmények között, amikor az idő az ellenfelet segíti, és a harc elhúzódása nem a saját erőt, hanem a nagyobb tartalékokkal, növekvő utánpótlással rendelkező ellenséget erősíti — kilátástalan, még a véletlenek szerencsés összjátéka esetén is szükségszerűen kudarcba torkolló elképzelés volt.

Az antant elgondolása

A szövetségesek, az 1918-as esztendő lehetőségeit mérlegelve, számba vették egyrészt az elmúlt év során elszenvedett veszteségeket, másrészt a német hadsereg átmeneti megerősödését. Ebből kiindulva úgy foglaltak állást, hogy a nyugati arcvonalon mindaddig védekezésre szorítkoznak, míg az Egyesült Államokból érkező erősítés e taktika megváltoztatását lehetővé nem teszi. 1917 végén — 1918 elején e felfogás tükröződött a katonák és a politikusok feljegyzéseiben, ez jutott érvényre a vezető szervek tanácskozásain is.

A Legfelsőbb Haditanács állandó képviselői (H. Wilson, Weygand, Cadorna) január folyamán, sorra véve a lehetőségeket, Franciaországban védekezést, Törökországban támadást ajánlottak azzal, hogy a Közel-Keleten indítandó offenzíva nem gyengítheti a nyugati fronton összevont erőket.

A Versailles-ban ülésező Haditanács február 1-én e javaslatához hozzájárult. Ugyanakkor a szövetséges haderők közötti jobb együttműködés előmozdítása érdekében határozatot hozott egy szövetségek közötti központi tartalék felállításáról. A tartalék 31 (14 francia, 10 angol, 7 olasz) hadosztályból állt volna. Irányítására a vezérkari főnökökből közös végrehajtó testületet kívántak alakítani, melynek a francia vezérkari főnök — Foch tábornok — lett volna az elnöke. E határozat azonban — a szövetségesek ellentétei következtében — egyelőre papíron maradt.²⁹

Az antant defenzívát elhatározó döntése a nyugati hadszíntéren a német hadseregnek engedte át a kezdeményezést.

²⁸ Ludendorff, Urkunden, 470—471. o.

²⁹ Lloyd George, David: War Memoirs. I—VI. London, 1936. (a továbbiakban — Lloyd George) Vol. 5. 2699—2759. o.; Feldmarschall Lord Haig: England an der Westfront. Die Marschallsberichte an den Obersten Kriegsrat, Berlin, 1925. (a továbbiakban — Haig) 184—185. o.; Die Tagebücher des Feldmarschalls Sir Henry Wilson. Hrsg. von Generalmajor Sir C. E. Callwell. Stuttgart—Berlin—Leipzig, 1930. (a továbbiakban — H. Wilson) 244—259. o.; The Memoirs of Marshal Foch, London, 1931. (a továbbiakban — Foch) 269—280. o.; Trask, David F.: The United States in the Supreme War Council. American War Aims and Inter-allied Strategy 1917—1918. Middletown, Connecticut, 1961.; (a továbbiakban — Trask, Supreme War Council) 54—59. o.; Guinn, Paul: British Strategy and Politics 1914—1918. Oxford, 1965. (a továbbiakban — Guinn) 280—300. o.

Felkészülés a támadásra

Miután az antant támadást nem indított és egyelőre nem is szándékozott indítani, német részről nyugodtan, zavartalanul lehetett készülni a tervbe vett offenzívára.

A hadvezetőség a minél jobb felkészülés érdekében mindent elkövetett. Nem utolsósorban erre alapozta reményeit, úgy véve, hogy az adott erőviszonyok mellett a felkészülés mérve és minősége döntő jelentőségű lehet.

A támadásra és a mozgó háborúra alkalmasnak tartott hadosztályokat (az összlétszámot jelentő 240 hadosztályból 56-ot) már karácsonykor kivonták az arcvonalból.³⁰ E csapatok, az úgynevezett „mobil hadosztályok”, az arcvonal mögött jó elhelyezésben és ellátásban részesültek, a legjobb felszerelést kapták, különleges — a támadó harc követelményeit szem előtt tartó — kiképzésben részesültek. A minőség javításának elve a keleti hadszíntérről hozott erősítésnél is érvényesült. Az átszállítást az idősebb korosztályok fiatalabbakkal való felcserélésével kötötték egybe. A támadás helyére összpontosították a légierőt; ugyanitt halmozták fel nagy mennyiségben az ellenséges gyalogság és tüzérség megbénítását célzó gázlővedékeket is.

A hadvezetőség a meglepetést, hogy a támadás az ellenséget váratlanul érje és így helyi túlerő alakuljon ki, különösképpen fontosnak tartotta. A tüzérségnél ezért iktatták ki — új módszerek alkalmazásával — a belövést, mely hosszú időt vett igénybe, és ezért törekedtek arra, hogy a tüzérségi előkészítés, az előzetes belövés nélkül meginduló „pergőtűz”, a lehető legrövidebb ideig tartson. A támadás végleges helyét és időpontját szigorúan titokban tartották, a tényleges csapatmozdulatokat éjjel hajtották végre, ugyanakkor más pontokon felvonulást, előkészületeket színleltek az ellenség félrevezetésére.

Az offenzíva megindulása és kétes értékű sikerei

Március 21—április 5. Március 21-én, a több hónapon át tartó felkészülés eredményeként, St. Quentinől két oldalt, a Croisilles és La Fère közt fekvő mintegy 75 km-es frontszakaszon, elszabadult a pokol. Kora hajnalban, 4.40-kor megkezdődött az ellenséges állások elgázosítása. 5.40-kor a német ágyúk a gyalogság által elfoglalandó célpontokra zúdították lővedékeiket. 7.10-kor a „pergőtűzhöz” aknavetőket csatlakoztattak. 9.45-kor mozgásba jött a tüzérségi tűzhenger, mely 5—10 perces időközökben 200—400 méterrel haladt előre. A zárótűz fedezete alatt a támadásra sorakozott rohamosztagok betörték az ellenség első védelmi vonalába.

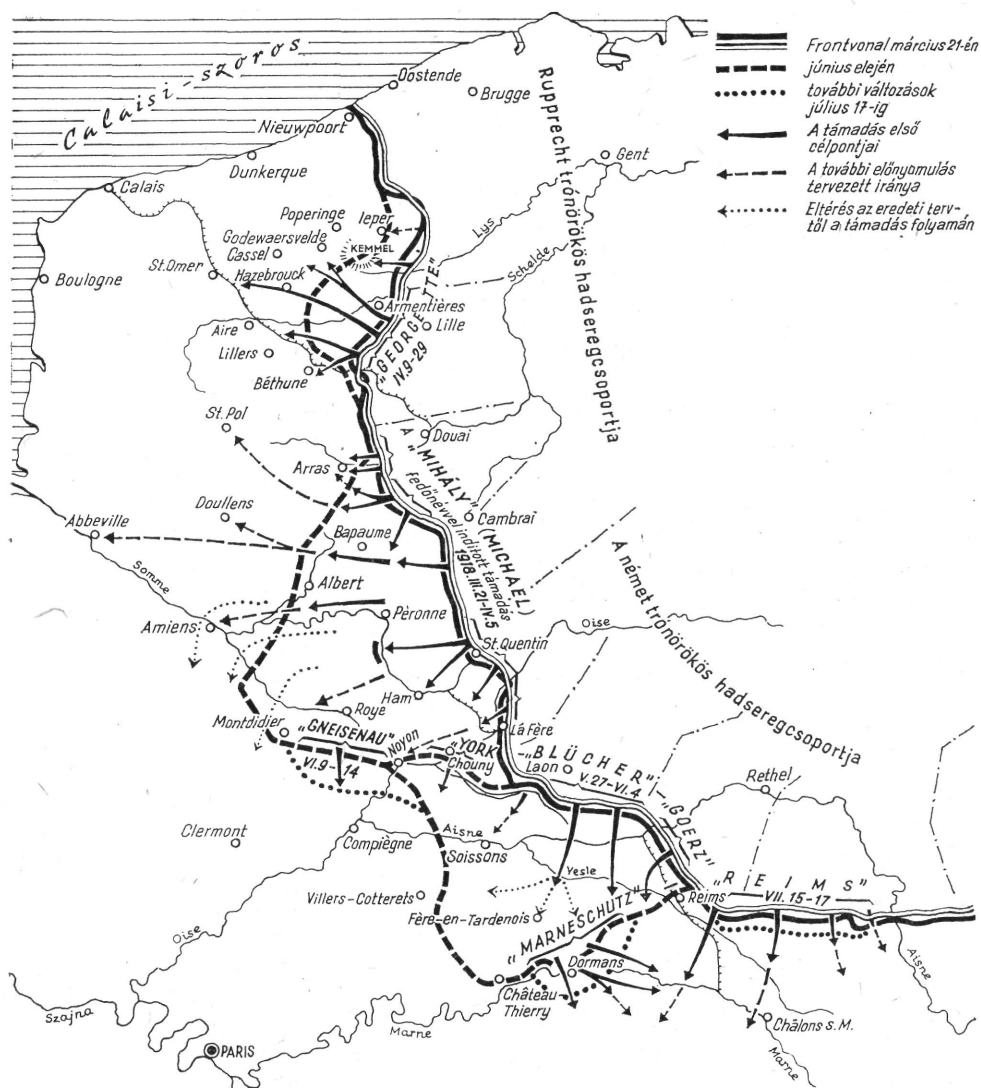
A német hadvezetőség a „Mihály” fedőnévvel jelölt támadásra a viszonylag szűk frontszakaszon 76 hadosztályt, 6608 ágyút, 3534 aknavetőt és 1070 repülőgépet vont össze.³¹ Ez a hadosztályok számát tekintve több mint kétszeres túlerőt jelentett, mert a szemben álló brit haderő — az 1., 3. és 5. brit hadsereg — a támadás pillanatában csupán 34 hadosztályból állt.³²

Német részről a támadásban a 17-es, a 2-es és a 18-as számú hadseregek vettek részt. A front jobbszárnyán álló 17. és a közepén elhelyezkedő 2. hadsereg a bajor, a front balszárnyán felsorakozó 18. hadsereg a német trónörökös hadseregcsoportjához tartozott. Az eredeti elgondolás és a március 10-én kiadott

³⁰ U.D.Z. Bd. 3. 127. o.; Weltkrieg, 1914—1918. Bd. 14. 41. o. szerint a mobil hadosztályok kezdeti száma 44 volt.

³¹ Weltkrieg, 1914—1918. Bd. 14. 104. o. és Beilage, 38/a.

³² Uo. 162. o.

A német hadsereg támadása (1918. március 21—július 17.)

hadparancs szerint a támadás súllyal a brit hadsereg ellen irányult volna, és ennek megfelelően nyugat—északnyugati irányban bontakozott volna ki. A balszárnyon álló, délnyugati irányban támadó 18. hadsereg feladata nem lett volna más, mint fedezni az angolok elleni előretörést. Az erők elosztása e haditervnek azonban eleve ellentmondott. A 18. hadsereg ugyanis nagyobb erőkkel rendelkezett, mint a főcsapásra kiszemelt 17. hadsereg. A jobbszárnyon 19 hadosztály és 2234 ágyú, a balszárnyon 27 hadosztály és 2623 ágyú volt összevonva.³³ Ludendorff kritikussai később e furcsa felállást politikai-dinasztikus szempontokkal magyarázták. A 18. hadsereg átcsoportosítása a német trónörökös pa-

33 Uo. Bd. 14. 107., 124. o. és Beilage, 38/a, 39/a.

rancsnoksága alá (erre az előkészületek során január 21-én került sor) és indokolatlan megerősítése azt célozta, hogy a győzelemből a német trónörökös is részesedjen, a várt siker ne fűződjön kizárólag a bajor trónörökös nevéhez.

Emlékirataiban Ludendorff ezt tagadja, de az eredeti terv megváltoztatására utaló, az erőket végzetesen szétforgácsoló, általa kellően nem indokolt döntés háttere másként aligha magyarázható.³⁴

Az előretörő német hadosztályok március 24-ig az angol állásokat mindenütt áttörték. Az arcvonal közepén és attól délre álló 5. brit hadsereg súlyos veszteséget szenvedett és mindenütt visszavonulóban volt.

Az angolok, felismerve, hogy számukra leginkább itt válhat veszélyessé a helyzet, ha a kikötők felé előrenyomuló német hadosztályokat nem tudják megállítani, tartalékaikat és legjobb egységeiket e frontszakaszra irányították.

Az angol ellenállás erősödésével az északnyugati irányú, St. Pol felé tartó német előretörés elakadt, az offenzíva ugyanakkor délnyugati irányban továbbra is sikeresnek bizonyult. Az angolok erejéből nem futotta, hogy az utóbbi frontszakasz védelmét is ellássák, a francia hadvezetőség viszont habozott, hogy ide irányítsa-e tartalékait. A főparancsnok, Pétain, egy ideig arra számított: a németek a francia hadsereg ellen is támadni fognak, de véleménye ettől függetlenül is az volt: Párizs védelme fontosabb az angol expedíciós hadsereg megsegítésénél.³⁵

A 18. hadsereg a gyenge ellenerőkkel szemben gyorsan nyomult előre. 26-án elfoglalta Roye-t és Noyont, 28-án Montdidier-t. Ludendorff ehhez az eredeti, korlátozott célokra túlmutató előretöréshez hozzájárult, és a taktika elsődlegességet valló alapelv szellemében, még a tartalékok egy részét is e frontszakaszra irányította. A német előretörés ennek ellenére itt is elakadt, egyrészt az utánpótlás nehézségei miatt, másrészt azért, mert a francia tartalékok — miután nyilvánvalóvá vált, hogy a francia hadsereget másutt nem fenyegeti veszély — elkésve bár, de mégiscsak beérkeztek.

Ludendorff az elakadt offenzívát március végén újra az északi szárnyon próbálta mozgásba hozni. (Támadás március 28-án Arras irányában.) A kísérlet csupán kísérlet maradt. Április 4-én a 2. és 18. hadsereg a fontos vasúti csomópont, Amiens elfoglalására kapott parancsot. Miután az Amiens elleni támadás is kudarcra végződött, a hadvezetőség a további hadműveleteket leállította, nehogy a támadás — a korábbi gyakorlatnak megfelelően — állóháborúvá, reménytelen (a gyengébben ellátott német hadseregre nézve hátrányt jelentő) anyagszatává fajuljon.

A császár a csata 5. napján Hindenburgot az aransugarakkal ékesített vasskereszttel, Ludendorffot a vaskereszt nagykeresztjével tüntette ki. A Hindenburghoz intézett kísérőlevelével kiemelte, hogy e magas kitüntetés (az aransugarakkal ékesített vaskereszt) a német történelem során mind ez ideig csupán egy ízben került adományozásra.³⁶

34 Ludendorff és a német trónörökös között a „mérsékelttekkel” szemben szoros politikai együttműködés állt fenn. Hans Delbrück a parlamenti vizsgálóbizottság részére készített jelentésében erről a következőket írja: „Emlékszünk rá, hogy Ludendorff a trónörökös segítségével buktatta meg a miniszterelnököt, Bethmann-Hollweget; hogy Ludendorff a trónörökös segítségével buktatta meg a császár legbizalmasabb tanácsadóját, Valentini kormánytanácsost, hogy végül Bauer ezredes, Ludendorff jobbkézé, ez időben, február elején fordult a trónörököshöz, az iránt tapogatózva: nem volna-e lehetséges a kormánygyeplőt a császár kezéből kivenni. Ha a parancselosztás 1918 tavaszán úgy maradt volna ahogy volt, és a német hadsereg győz — ahogy várták —, úgy a bajor trónörökös lett volna az, aki azt kivívja, míg a német trónörökös nyugodt frontszakaszon tevékenykedik. A stratégia szempontjából ez mellékes, Ludendorff politikáját illetően nagy jelentőségű mozzanat.”

35 H. Wilson, 268—269. o.; Poincaré, Raymond: Au service de la France: Neuf années des souvenirs. 1—10 vols. Paris, 1926—1933. (a továbbiakban — Poincaré) Vol. 10. 88. o.; UDZ. Bd. 3. 125., 142. o.

36 UDZ, Bd. 2. 184—185. o. A kitüntetést első ízben Blücher marsall kapta a Belle-Alliance-i győzelemért

Az elszetve átadott kitüntetések a lakosság körében illúziókat keltettek. A valóság ugyanakkor az volt, hogy a nagy támadás, bár a látszat szerint sikerrel járt — a német hadsereg átlagosan 40—50 km-rel nyomult előre, 90 000 hadifoglyot ejtett, 1300 ágyút zsákmányolt³⁷ — átütő eredményt nem ért el, a hadászati céltől (a brit és a francia haderőt kettévágni, az angolokat a tengerbe szorítani) messze elmaradt. A támadás eredményeként egy védekezésre alkalmatlan, az arcvonalat 80-ról 150 km-re hosszabbító kiugrás keletkezett, mely a német hadsereg helyzetét semmivel sem javította. A német véráldozat felülmúlta az antantnak okozott veszteséget (230 000 fő a 210 000-rel szemben).³⁸ Ez súlyosan érezte a hatását, mert az antant az amerikaiak beérkezésével veszteségeit pótolni tudta, a német hátsó részét viszont tartalékokkal nem rendelkezett. A támadás végül még egy további, a németek szempontjából nem lebecsülendő negatívummal járt. A német offenzíva hatása alatt, annak következményeként, megvalósult a szövetséges haderők addig megvalósíthatatlannak ítélt közös főparancsnoksága. A brit katonai vezetők, jól látva, hogy a támadás éle ellenük irányul, március 21. után már nem elleneztek, ellenkezőleg, sürgették, hogy francia vezetéssel a közös főparancsnokság létrejöhessen. Úgy vélték, a francia főparancsnok személye biztosítani fogja, hogy a francia tartalékok a további harcok során a támadás súlyát elsősorban viselő angol expedíciós hadsereg segítségére siessenek. Miután az angolok a francia főparancsnokot, Pétaint, pesszimista beállítottsága miatt e tisztségre alkalmatlannak ítélték, a Doullens-ben március 26-án tartott tanácskozás a francia vezérkari főnök, a „nem hátrálunk” elvét valló Foch mellett döntött. Az erről szóló határozat fogalmazványa Foch tábornokot csupán az Amiens körüli harcok koordinálására kívánta kijelölni, a végleges szöveg azonban már úgy szólt, hogy hatásköre a nyugati hadszíntér egész területére kiterjed.³⁹ A Beauvais-ban április 3-án tartott értekezlet Foch hatáskörét méginkább kiterjesztette.⁴⁰

Április 9—29. A St. Quentin-től kétoldalt indított támadás elakadása után a német hadvezetőség Flandriában próbálta az offenzívát tovább folytatni. A flandriai támadás terve már novemberben felvetődött, de Ludendorff akkor az erre irányuló javaslatot ellenezte, arra hivatkozva, hogy az időjárástól függő terepviszonyok miatt egy flandriai támadásra csak viszonylag késői időpontban kerülhetne sor. Ugyanakkor az előkészületekhez — számolva több támadás lehetőségével — hozzájárult, így ezek folyamatban voltak. Miután április elején az időjárás kedvezőnek mutatkozott, semmi sem állt útjában annak, hogy a flandriai támadás, „a tartalék offenzíva”, kivitelezhető legyen. A hadművelet, melynek fedőneve az eredeti „George”-ról időközben a szerényebb „Georgette”-re módosult, április 9-én Armentières-nél vette kezdetét. Az Yser és a Bassée csatorna közötti 50 km-es frontszakaszon a bajor trónörökös hadseregcsoportjához tartozó 6. és 4. német hadsereg vonult fel: 29 hadosztály 1700 ágyú, 429 repülőgép. A támadás, mely azzal a céllal indult, hogy a flandriai angol haderőt szétverje, elérje a csatornapartot és elfoglalja az ott levő kikötőket, eleinte — ahogy az március 21-én is történt — sikeresnek bizonyult. A német hadvezetőség az irányt jól választotta meg. Az első csapás Armentières-től délre, az ott állomásozó — az 1. brit hadsereg kötelékében harcoló — portugál alakulatok ellen irányult. Az arcvonalban levő portugál hadosztály éppen felváltás alatt állt, de a portugálok ettől eltekintve sem képviseltek jelentős erőt, harcuk végük a számukra nehezen felfogható háborúban eleve alacsony szinten mozgott.

37 Weltkrieg, 1914—1918. Bd. 14. 254. o.

38 Uo.

39 H. Wilson, 270—271. o.

40 Uo. 275. o.

A túlerőben levő német hadsereg a rosszul védett szakaszon könnyen áttört és gyorsan nyomult előre. Merville és Bailleul eleste után az angol hadvezetőség már az északi területsáv elárasztását és a nem döntő fontosságú kikötők feladását latolgatta. A német előretörés azonban — a nehéz terepviszonyok és az utánpótlás elmaradása következtében — mennél messzebbre jutott, annál inkább veszített erejéből, és az ellenséges tartalékok beérkezése után — Foch angol hadosztályok mellett 12 francia hadosztályt is e frontszakaszra irányított — végképp elakadt. „Makacs ellenség, rengeteg gépfegyver”. „A csapatok parancs ellenére sem hajlandók támadni!” — jelentették már április 14-én a 4. és 6. hadsereg részéről.⁴¹

Az offenzívát felélénkíteni, a holtpontról kimozdítani a Kemmel elleni áprilisi 25-i támadás sem tudta. Az ellenállás fontos gócpontját jelentő hegység megrohanása győzelemmel zárult, de a látványos siker egyben a csata befejezését is jelentette.

A flandriai támadás mérlege: újabb, átlagosan 15–20 km mélységű — nehezen védhető — kiszögellés, 86 000 halott és sebesült a németeknél, 100 000 főt meghaladó veszteség a szövetségeseknél.⁴²

Május 27—június 4.; június 9—14. A német hadvezetőség a flandriai offenzívát — bár a várt siker elmaradt — folytatni kívánta, az elakadást átmenetinek tekintette. Ugyanakkor úgy vélte, addig is, amíg erre sor kerülhet, másutt kell támadni, hogy a tartalékokat innen, a főcsapás irányából, elvonják. Így került sor május 27-e és június 4-e között a „Blücher”, „Goertz” és „York” fedőnevekkel ellátott hadműveletre az arcvonal déli szakaszán, a Reims és Nonyon által határolt térségben.

A főparancsnokság a hetven kilométer hosszúságú arcvonalon 36 hadosztályt és erős tüzérséget (5623 ágyú) vont össze.⁴³ A támadás meglepő sikerrel járt, mert az ellenséget váratlanul érte. A francia hadvezetőség a flandriai támadás megindulása után magáévá tette az angolok véleményét — amit eleinte vonakodott elfogadni —, hogy a német offenzíva a brit expedíciós hadsereg ellen irányul, annak szétverését, tengerbe szorítását célozza. A tartalék jó részét a flandriai csata idején és azt követően nyugatra irányították, ebből következően délen, különösképpen a német támadás vonalába eső szakaszon, gyengébb erőkkel rendelkeztek. Az itt álló 6. francia hadsereg, a mögöttes alakulatokat is beleértve, csupán 16, zömmel gyenge harcértékű hadosztályból állt. Az ide irányított angol hadtestet kifejezetten pihenés céljából küldték a nyugodtnak vélt frontszakaszra. A francia tüzérség az ágyúk számát tekintve a vele szemben felvonult ütegek 1/4-ét sem érte el.

A csupán elterelő hadmozdulatnak szánt német támadás, a vázolt körülmények között, meglepő eredménnyel járt. A Chemin des Dames⁴⁴ ellen rohamra indult gyalogság alig talált ellenállásra. A német hadosztályok május 27-én és 28-án olyan gyorsan nyomultak előre, hogy az menetteljesítménynek is jelentős lett volna. A támadás középpontjában álló 22. francia és 50. brit hadosztály — Foch visszaemlékezése szerint — egyszerűen elmerült a támadók áradatában.⁴⁵

Az előretörő csapatok az offenzíva tulajdonképpeni célját, az Aisne és Vesle folyókat egy nap alatt elérték, 28-án benyomultak Soissons-ba.

Bár az offenzíva sikere a német hadvezetőséget is meglepte, Ludendorff — híven az addigi gyakorlathoz — némi habozás után, az eredeti elgondolást mó-

41 Weltkrieg, 1914–1918. Bd. 14. 283. o.

42 Uo. 300. o.

43 Uo. 330–331. o.

44 Az Aisne folyótól északra fekvő hegyhát elnevezése. A név (asszonyok útja) XV. Lajos korából származik. Az út XV. Lajos lányai számára épült.

45 Foch, 359. o.

dosította, az előrenyomulás folytatására adott parancsot és — nagy eredményt remélve — tartalékokat irányított az áttörés színhelyére. A német hadosztályok május 30-án a Marne-hoz érkeztek és birtokukba vették Château-Thierry és Dormans közt a folyó nyugati partját.

A német előretörés hírére Párizsban — mely ekkor alig 70 km-re feküdt az arcvonaltól — kiűritésről, a kormány és a közhivatalok távozásáról tanácskoztak. A Kamarában felvették a felelősség kérdését — egyesek Foch fejét kövegették.⁴⁶ De erre nem került sor. A francia hadvezetőség, magához térve, mozgósította a rendelkezésre álló erőket és a beérkező tartalékokat a szárnyakon összpontosította. Úgy gondolták, amennyiben a német támadás itt elakad, az előnyomulás a középső frontszakaszon sem folytatható. Ez így is volt. A németek erejéből nem futotta a támadás kiszélesítésére, a balszárnyon Reims, a jobbszárnyon Villers-Cotterêts a francia hadsereg birtokában maradt, és ezzel a csata sorsa is eldőlt. A legsikeresebb német támadás június 4-én befejeződött. A végeredmény nem különbözött az eddigiektől: új kiszögellés, mély előreugró zsák, feltöltve — vasút hiányában nehezen ellátható — hadosztályokkal. Ludendorff a kedvezőtlen arcvonalat június 9-én új hadművelettel próbálta kiegyenesíteni. De az új támadás, melyet „Gneisenau” fedőnévvel Montdidier és Nonyon között készítettek elő, kudarcba fulladt. Az offenzíva kibontakozni sem tudott. A franciák a német rohamot, a szándékról jó előre értesülve, ezúttal felkészülten várták.

Július 15—17. A Chemin des Dames-nál indított támadás nem vont el szövetséges erőket Flandriából — mint ahogy remélték —, ugyanakkor elhasználta a német tartalékok egy részét anélkül, hogy döntő, átütő sikerré fejlődött volna. Ilyen körülmények között a német hadvezetőség, korainak ítélve a flandriai offenzíva folytatását, új déli irányú támadás mellett döntött. Úgy vélték, ezzel az arcvonal egyrészt javítható lesz, másrészt egy újabb, déli irányú offenzívával a francia hadvezetőséget mégiscsak rákényszerítik a Flandriában levő tartalékok átszállítására. Az új csapást Reimstől kétoldalt készítették elő. Mély, kettős átkarolásra gondoltak, melynek során a 7. hadsereg nyugat felől, a Marne két oldalán Épernay, az 1. és 3. hadsereg kelet felől a Vesle (Châlons sur Marne) irányába fog előretörni.

A német hadsereg utolsó — július 15-én meginduló — offenzívája, ellentétben a korábbi kísérletekkel, taktikai szempontból is kudarcnak bizonyult.

Ludendorff az addigi kezdeti sikerek alapján úgy vélte, a korábbi támadásoknál alkalmazott módszer bevált, azon változtatni bajos és indokolatlan. Francia részről ugyanakkor a „bevált módszert” már jól ismerték, elhárítására — kellő tapasztalatok birtokában — felkészültek.

A francia hadvezetőség július 15-én az első állásokat lényegében üresen hagyta, csapatait, tüzérségét a második és a harmadik védelmi vonalban helyezte el. A német „pergőtűz” így üres állásokat ért, az előretörő gyalogság sértetlen, teljes értékű ellenállásba ütközött.

Július 15-én a meglepetés is elmaradt. A francia parancsnokság a felderítés adataiból, elfogott és átszökött német katonák vallomásaiból a támadás helyéről és időpontjáról pontosan értesült. Nem így a német vezérkar, mely rosszul mérte fel a helyzetet és az erőviszonyokat. Reimstől kétoldalt 48 hadosztályt vontak össze. Úgy vélték — nem ismerve a francia felkészülés méreteit —, hogy ez szá-

⁴⁶ Clemenceau spricht. Unterhaltungen mit seinem Sekretär Jean Martet. Berlin, 1930. (a továbbiakban — *Martet-Clemenceau 1.*) 239—241. o.; Der Tiger. Weitere Unterhaltungen Clemenceaus mit seinem Sekretär Jean Martet. Berlin, 1930. (a továbbiakban — *Martet-Clemenceau 2.*) 180. o.

mukra kétszeres túlerőt biztosít, holott a szemben álló erők valójában egyenlőek voltak.⁴⁷

A támadás napján az udvari vonat is a helyszínre érkezett. A császár — kedvező fordulatra számítva — előre elkészített megfigyelő állásból távcsövön figyelte az eseményeket és várta a beérkező híreket. A jelentések azonban győzelem helyett vereségről, kudarcról tudósítottak. A 7. hadsereg alakulatai, Reimstől délnyugatra Dormans-nál, átkeltek ugyan a Marne déli partjára és ezt követően némileg előre is nyomultak, de Reimstől keletre az 1. és 3. hadsereg nem jutott túl az ellenség első, előre kiürített állásain. A helyzet itt reménytelenné vált. Ludendorff e frontszakaszon már 17-én az offenzíva beszüntetésére adott parancsot, majd ezt követően a 7. hadsereget is az eredeti állásokba való visszatérésre utasította.

Mielőtt azonban erre az elrendelt visszavonulásra sor került volna, megindult az antant jól előkészített ellentámadása a Reims ellen felvonult német hadsereg fedetlenül hagyott jobbszárnya ellen.

Az antant ellentámadása

Július 18—augusztus 3. A 10. és 6. francia hadsereg támadása az Aisne és a Marne között július 18-án hajnali 4.35-kor vette kezdetét a Nouvrontól Belleaugig terjedő mintegy 40 km-es frontszakaszon.

Az antant e térségben — leginkább a Villers-Cotterêts körüli erdőben — 26 hadosztályt, 400 tankot, 2133 ágyút, 1100 repülőgépet vont össze.⁴⁸

Az ellentámadás sikerét e jelentős túlerő és az új típusú tankok tömeges bevetése biztosította. A Renault gyárban előállított könnyű harcokocsik 8 km-es sebességgel — akkori mértékkel mérve viszonylag gyorsan — haladtak és jól alkalmazkodtak a terepviszonyokhoz. A tankgyártás újdonsága, „a francia megoldás”, az addigi nehézkes, behemót típusoknál használhatóbbnak bizonyult; a mozgékony kétszemélyes harcokocsik tömeges alkalmazása olyan új támadó fegyvert jelentett, amellyel szemben a felkészületlen német hadsereg sehogy sem bolydogult.

A tankok, rövid tüzérségi előkészítés után, egyszerűen áthaladtak a gyengén kiépített német állásokon, és a meglepett alakulatok hátába kerülve, bomlást, pánikot idéztek elő. A páncélosok mögött, kisebb csoportokban, csatarepülőktől kísérve nyomult előre a francia gyalogság. Néhány órával a támadás megindulása után a francia hadsereg Villers-Cotterêts-től északnyugatra Soissons irányában mélyen előretört, a németek menekültek és tömegesen tették le a fegyvert. A hadifoglyok száma a támadás első napján 10 000-re volt becsülhető.⁴⁹

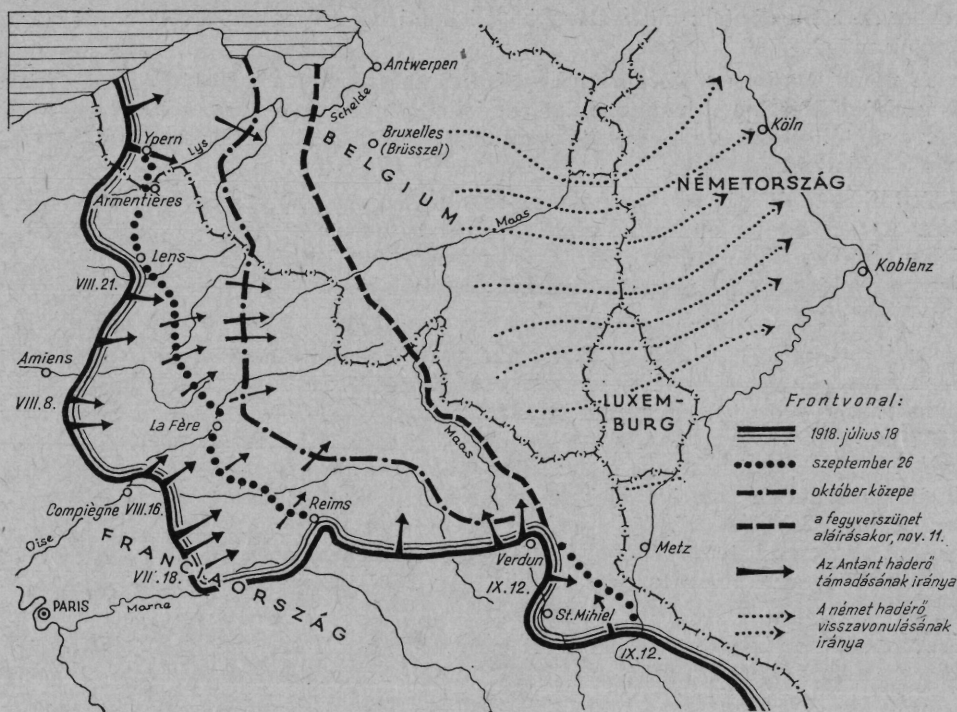
A német trónörökös hadseregcsoportja, melyhez a szóban forgó frontszakasz tartozott, valamint a közvetlenül érintett 7. és 9. hadsereg, július elején több ízben is jelezte a helyzet veszélyes voltát. A jelentések rámutattak az ellenséges csapatösszevonásokra és a saját — influenzajárványtól is tizedelt — hadosztályok gyengeségére.⁵⁰ E jelzéseket azonban a főparancsnokság figyelmen kívül hagyta, mert jelentős erők e frontszakaszra irányítása keresztezte volna a távolabbi célt: a flandriai támadás előkészítését.

47 Weltkrieg, 1914—1918. Bd. 14. 444., 447. o.

48 Uo. 477. o.

49 Foch, 418. o.; Weltkrieg, 1914—1918. Bd. 14. 503. o. A hivatalos német hadtörténet szerint a foglyok magas száma arra enged következtetni, hogy az áttörés döntő szakaszánál álló egységek szinte kivétel nélkül megadták magukat.

50 A német hadseregben nyilvántartott betegek száma májusban 307 000, júniusban 382 000, júliusban 685 000 volt, ebből az influenzában megbetegedettek száma júniusban 139 000, júliusban 399 000. (Weltkrieg, 1914—1918. Bd. 14. 516. o.)

A német hadsereg visszavonulása (1918. július 18—november 11.)

A július 15-i offenzíva megindulása után a főparancsnokság úgy vélte — és e véleménnyel a helyi parancsnokságok is egyetértettek —, hogy ezzel a jobbszárnyat fenyegető veszély elhárult, az antant tartalékait a támadás kivédésére fogja összpontosítani.

Miután a Reimsnél indított offenzíva elakadt, Ludendorff a bajor trónörökös főhadiszállására utazott, hogy ott a flandriai támadás megindításáról tanácskozzon.

A megbeszélés során — július 17-én — cáfolta és alaptalannak minősítette az ellenséges csapatösszevonásokról terjesztett híreket, alaptalannak minősítette, hogy Villers-Cotterêts-nél erős francia tartalékok gyülekezzenek. Úgy vélte: „az ellenség jelentős, bevethető tartalékokkal nem rendelkezik”.⁵¹

Még néhány óra sem telt el és a tárgyalóasztalon feküdtek az első jelentések az alaptalannak minősített hírek helytállóságáról, a Soissons-tól délnyugatra megindult francia támadásról.

A főparancsnokság még aznap leállította a Flandriába irányított szállítmányokat és 4 hadosztályt a megingott frontszakasz védelmére irányított.

A német tartalékok tömeges bevetése a francia előnyomulást lelassította, de nem tudta megakadályozni az utánpótlást biztosító vonalak elvágását. A Marne-től északra álló hadosztályok visszavonása elkerülhetetlenné vált.

Az ezt elismerő parancs kiadását Ludendorff — presztízusokból — amíg csak lehetett, ellenezte és halogatta, de más lehetőség híján végül mégis csak

51 Uo. 470. o.

megszületett a döntés: hidfőállásokat kiépíteni, visszavonulni az Aisne és Vesle folyók mögé.

A német hadsereg visszavonulása július 26-án vette kezdetét és augusztus 3-án fejeződött be. E hadmozdulat azt jelentette, hogy e frontszakaszon — néhány sávtól eltekintve — feladták mindazt, amit a májusi sikeres előretörés során elfoglaltak.

A július 15-ét követő események a német hadsereg súlyos vereségét jelentették. A vereséget nem az arcvonal kiegyenesítését eredményező területfeladás jelentette, ez végső soron előnyös volt, hanem az, hogy e vereséggel a kezdeményezés kicsúszott a német hadvezetés kezéből.

Az antant július 18-i ellentámadása fordulatot jelentett a háború menetében.

Amikor Fochtól — akit a „2. marnei csata” sikeres megvívásáért augusztus 7-én marsallá léptették elő — később megkérdezték: mikor vált világossá, hogy a háború — ellentétben az addigi általánosan elfogadott véleménnyel — már 1918-ban befejezhető lesz, a főparancsnok a feltett kérdés kapcsán egyértelműen a július végi napokra utalt: Akkor, abban a helyzetben, a német hadsereg megingását látva, „merült fel bennem először, akkor csillant fel hirtelen a győzelem közeli lehetősége”.⁵²

Ami a német hadvezetőséget illeti, a főparancsnokság a július 15-i offenzíva kudarcát tagadni próbálta, és a július 18-i vereség tényét sem kívánta tudomásul venni.

Az AOK-hoz beosztott teljhatalmú német megbízott, Cramon tábornok, július 24-én Arzhoz, a Monarchia vezérkari főnökéhez feljegyzést juttatott el, mely Ludendorff átiratát tartalmazta. Az átirat erélyesen cáfolta a július 15-i offenzíva „részbéli sikertelenségéről” terjesztett híreket és az antant július 18-i támadásáról úgy nyilatkozott, hogy azt örömmel üdvözöljük — mert minél inkább elhasználja erőit az ellenség, annál jobb”.⁵³

Feltehető, hogy Ludendorff maga sem ítélte annyira rózsásnak a helyzetet, mint ahogy az a kiugrani készülő szövetséges megnyugtatóására szánt levélben olvasható volt. De azt, hogy a kezdeményezés lehetősége elveszett, hogy a flandriai támadást szerényebb keretek között sem lesz lehetséges folytatni, elhinni — egyelőre — nem tudta és nem is akarta.

Augusztus 3-án a császár mellé beosztott vezérkari tiszt kérdésére: Sor kerül-e az arcvonal nagyon is indokolt kiegyenesítésére? Előkészítheti-e erre az uralko-

⁵² *Marschall Foch: Erinnerungen von der Marneschlacht bis zur Ruhr. Niedergeschrieben unter persönlicher Redaktion des Marschalls von Raymond Recouly. Dresden, é. n.;* (a továbbiakban — *Foch, Erinnerungen*) 133–134. o. „Ich hatte wirklich in jenem Augenblick” bemerkte Foch „die erste Ahnung des baldigen Sieges. Blitzartig leuchtete er vor mir auf. Damals begann ich diese Möglichkeit in Rechnung zu stellen und meine Pläne danach einzurichten.”

⁵³ *Kriegsarchiv (Wien),* (a továbbiakban — *KA Wien*) K. u. k. Armeeoberkommando (a továbbiakban *AOK*), Operationsabteilung, Geheimakten (a továbbiakban *Op. Geh.*) 1918 Nr. 1802. „Es gehen Gerüchte über teilweises Misslingen der jetzigen deutschen Offensive um. Exzellenz Ludendorff hat mir nachfolgendes Schreiben übermittelt: »Ich bitte dem Gerüchte scharf entgegen zutreten. Von einem Misslingen der Offensive kann keine Rede sein. Die Offensive brachte sehr schöne taktische Erfolge, dazu mehr als 20 000 Gefangene... Inzwischen hat der Feind mit seiner erwarteten Gegenoffensive eingesetzt. Das ist uns durchaus erwünscht. Je mehr er seine Kräfte verbraucht, um so besser...«” Feltehető, hogy Ludendorff fejtegetéseit a Monarchia főhadiszállásán kétkedéssel fogadták. Erre utal, hogy az aktát, mely azzal zárult: kéri a sajtóhoz való továbbítását, „intézkedést nem igényel” jelzéssel látták el. A német offenzíváról és az antant ellentámadásáról Hohenlohe, a Monarchia berlini követe július 17-i és július 22-i távirataiban a valósághoz közelebb álló értesülések alapján, reális információt küldött. Negatív képet rajzolt a német hadsereg és a háterszág helyzetéről a bajorországi követ is Münchenből keletkezett július 27-i és augusztus 10-i bizalmas jelentéseiben. Az itt közölt, magas állású bajor katonai vezetőtől származó információk helytállóságán nem változtat, hogy azok kiszivárogtatásával a bajor királyi udvar IV. Károlyt a Vilmos császárral és a helyzetet szépitő német vezetőkkel szembeni erélyesebb fellépésre kívánta ösztönözni. Haus-, Hof und Staatsarchiv (Wien) [a továbbiakban — *H. H. und St. (Wien)*], Politisches Archiv (a továbbiakban — *P. A.*) I. 341.

dót? — az első szállásmester határozott nemmel válaszolt. „Védekezni?... — Folytatjuk a támadást, amint a csapatok némileg kipihenték magukat.”⁵⁴

Az antant nem adott időt a pihenésre. Foch számára július 18-a után világos volt: a siker titka éppen abban áll: nem engedni lélegzethez jutni a németeket, lehetetlenné tenni, hogy hadosztályaikat felfrissítsék, arcvonalukat átrendezzék. A haditerv, melyet július 24-én a szövetséges haderők főparancsnokai elé terjesztett, ennek megfelelően támadássorozatot, gyors, egymást követő hadmozdulatokat javasolt azzal a céllal, hogy biztosítsák az arcvonal ellátása szempontjából jelentős vasútvonalakat (Párizs—Avrincourt, Párizs—Amiens), biztosítsák az északi frontszakaszon a veszélyeztetett bányákat és az angol hadsereg hátvédjét jelentő nagyfontosságú kikötőket (Dunkerque, Calais). A hadműveletek alakulásától függően — amennyiben e részleges célokat sikerül elérni — a haditerv nyár végére, ősz elejére egy nagyobb szabású támadás megindítását is napirendre tűzte.⁵⁵

Augusztus 8—12. A szövetséges haderő az első csapást — a vázolt haditerv értelmében — a Párizs—Amiens közötti vasút biztosítása céljából Amiens-től délnyugatra, a Somme és Avre folyók között mérte a németekre. Az antant e frontszakaszon a 4. angol és az 1. francia hadsereg keretében 23 gyaloghadosztályt, 3 lovas hadosztályt, 3048 ágyút, 1900 repülőt és 546 harckocsit vont össze. Ez a szembenálló német csapatok ellenében a gyalogságot tekintve kétszeres, az ágyúk számát illetően négyszeres, a repülőgépeket egybevetve tizennyolcszoros túlerőt biztosított.⁵⁶ Miután harckocsikkal a német hadsereg továbbra sem rendelkezett, azok tömeges bevetése az Amiens-nél indított támadás során is döntő jelentőségű volt.

Az augusztus 8-án elindított roham hasonlóan zajlott le mint a július 18-i előretörés. A mesterséges köd védelme alatt a rövid tüzéségi előkészítés után megjelenő páncélosokkal szemben a létszámukat és minőségüket tekintve egyaránt gyenge német hadosztályok tehetetlennek bizonyultak. A tankok — ezúttal nem francia, hanem tökéletesített, új típusú angol harckocsik — mélyen behatoltak a gyengén kiépített német állások mögé. Az arcvonalban álló alakulatok, meglepve és magukra maradva, szinte ellenállás nélkül kapituláltak, tömegesen tették le a fegyvert a páncélosok mögött felfejlődő gyalogság és lovaság előtt. A 28 km szélességű frontszakaszon a szövetségesek egyetlen nap alatt 15 km-t haladtak előre. A hadifoglyok száma 13 000, a zsákmányolt ágyúk száma 300 volt.⁵⁷

A Chaulnes és Roye irányába előretörő angol és francia hadosztályokat a német hadvezetőség csak jelentős számú — jórészt nagy sietve teherautókon a helyszínre szállított — tartalék bevetésével tudta augusztus 12-ére, több napon át tartó visszavonulás után, úgy-ahogy megállítani.

A német hadsereg harckészségének hanyatlása

Az augusztus 8-i, Ludendorff által később fekete napként számon tartott vereség jelentősége nem a március 21-i támadás során elfoglalt terület egy részé-

⁵⁴ Niemann, Alfred: Kaiser und Revolution. Die entscheidenden Ereignisse im Grossen Hauptquartier. Berlin, 1922. (a továbbiakban — Niemann) 28. o. „Darf ich Seine Majestät — so frage ich — darauf vorbereiten, dass Euer Exzellenz zu Frontverhürzungen schreiten werden?...“ »Verteidigung? Ich hoffe, wir werden den Angriff auf Amiens fortsetzen können, sobald die Truppen sich einigermassen erholt haben.« Mich umfing für einen Augenblick mit suggestiver Gewalt — der Siegeswille dieser Prometheusnatur.» Lényegében — enyhébb formában — ugyanazt tartalmazza a hadseregcsoporthoz augusztus 2-án küldött tájékoztatás is, azzal a különbséggel, hogy a támadás lehetséges irányai között Amienst nem említi. Weltkrieg, 1914—1918. Bd. 14. 537—538. o.

⁵⁵ Foch, 425—429. o.

⁵⁶ Weltkrieg, 1914—1918. Bd. 14. 553—554. o.

⁵⁷ Uo. 555—557. o.

nek feladásában rejlett, hanem abban, hogy a vereség kapcsán nyilvánvalóvá vált a német hadsereg harckészségének hanyatlása.

Az arcvonalban álló hadosztályok csődöt mondtak. Ludendorff visszaemlékezéseiben a következőket írja:

„A harctérre kiküldött vezérkari tiszt az augusztus 8-i offenzíva által elsősorban érintett hadosztályok állapotát oly módon jellemezte, hogy az mély benyomást tett rám. Hadosztályparancsnokokat és tiszteket hívtam a frontról Avyesnesbe, hogy megbeszéljem velük a történeteket. Értesültem ragyogó vitézi tettekről, de olyan jelenségekről is, amelyeket — nyíltan meg kell mondanom — a német hadseregben mind ez ideig lehetetlennek tartottam: hogy adták meg magukat katonáink egyes lovasoknak, zárt egységek a tankoknak! Egy friss, bátran támadásba induló hadosztályt a visszaözlők »sztrájtörők«, »háború meghosszabbítók« kiáltásokkal fogadtak. Szavak, melyekkel még találkozunk. A tisztek befolyása nem egy helyütt a semmivel volt egyenlő; tehetetlenül szemlélték, hogy az áradat őket is elragadja.”⁵⁸ Az, hogy a német hadsereg harckészségét illetően nincs minden rendben, már a nagy offenzívát megelőzően, világosan látható volt.

A hadifoglyok és szökevények növekvő számára, a kilengésekre, a lázongás, sőt a nyílt lázadás eseteire, a háterszág hangulatára már utaltam. Mindez — a kezdeti lelkesedés ellenére — érvényes volt a támadás megindulását követő időszakra is, sőt, a bomlásra utaló tünetek ekkor, új körülmények és adottságok között, nem egy vonatkozásban új jelenségekkel színeződtek.

Egy, a háborút követően megjelent, feltűnést keltő kiadvány — dr. Hans Schmidt egykori zászlóaljparancsnok könyve — a március 21-i és az azt követő támadások elakadását annak tulajdonította, hogy a kiéhezett katonák előnyomulásuk során nagy mennyiségű ételmaradék és még nagyobb mennyiségű ital birtokába jutottak. A gyalogság, lerészegedve, a támadás azonnali folytatását megtagadta és a döntő pillanatban hasznavehetetlennek bizonyult. Féktelen italozás és azt követő kilengésekre került sor március 25-én Albert-nál, április 14-én Armentières-nél, május 27—28-án pedig a déli irányú nagy áttörést követően.⁵⁹

Az alkoholizmus jelentőségét, szerepét a vereségben az apologetikus beállítottságú hivatalos és félhivatalos német hadtörténetírás többnyire kétségbe vonja.⁶⁰

Bárkinek is legyen igaza e vitában, annyi bizonyos, hogy a senki által nem tagadott részegeskedés — akár döntő jelentőségű volt, akár nem — jól jellemezte, híven tükrözte a német hadsereg helyzetét és hangulatát. A katonák józan állapotban még engedelmességek; a beléjük nevelt fegyelem még úgyahogy összetartotta őket, az alkohol hatására azonban az elfojtott vágyak ellenállhatatlan erővel törtek a felszínre, szabad utat kapott a tagadás, felülkerekedett a háborúellenesség, az évek óta tartó értelmetlen, népnymorító öldökléssel való ösztönös szembefordulás.

⁵⁸ Ludendorff, *Kriegserinnerungen*, 550—551. o.

⁵⁹ Dr. Hans Schmidt: *Warum haben wir den Krieg verloren?* Hamburg, 1924. és *Unsere Niederlage im Weltkrieg. Militärische Einwände gegen meine Schrift über das Scheitern der deutschen Angriffe im Frühling und Sommer 1918 und meine Erwiderungen.* Uo. 1925. (Dr. Hans Schmidt: *Miért veszítettük el a háborút?* Hamburg, 1924. és *Vereségünk a világháborúban, kifogások katonai oldalról az 1918 tavaszi és nyári német támadásokkal foglalkozó könyvem ellen és válaszom ezekre.* Uo. 1925.)

⁶⁰ A 14 kötetes német hadtörténet a felsorolt eseteket megemlíti (Weltkrieg, 1914—1918. Bd. 14. 191., 284., 48. o.), de tagadja, hogy e körülmény az offenzíva kimenetelét befolyásolta volna. Alexander Griebel e kérdéssel foglalkozó tanulmányában (Das Jahr 1918 im Lichte neuer Publikationen. Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte 1958. 4.) Schmidt véleményét megalapozottnak tartja. Griebel a 14 kötet szerzőit indokolatlan szépitgetéssel vádolja, és az italozással kapcsolatos állításokat új adalékokkal támasztja alá.

A német hadvezetőség a hadsereg tényleges, kevés jóval biztató hangulatáról érkező híreknek eleinte — tekintettel arra, hogy azok terveit és feltételezéseit keresztelték — nem tulajdonított jelentőséget.

A főhadiszálláson, a tavaszi hónapokban vagy tagadták az idevágó jelentések helytállóságát, vagy ha nem, vonakodtak azokból messzebb menő következtetéseket levonni.

Hindenburg és Ludendorff nézeteit jól rögzítik a flandriai arcvonalon vezérkari főnökként tevékenykedő Albrecht Thaer naplófeljegyzései.⁶¹ Thaer, akit április végén a főhadiszállásra osztottak be szolgálattételre, új beosztását megérkezése után azonnal arra kívánta felhasználni, hogy a legfőbb vezetőket a fronton szerzett kedvezőtlen benyomásairól őszintén tájékoztassa.

Thaer testközelből érzékelte a felcsigázott, de be nem teljesült remények visszahatásaként jelentkező apátiát, a beígért győzelem elmaradása felett érzett csalódottságot. A gyalogságnál a veszteségek láttán pánikhangulatot észlelt, a tüzérsegnél gyenge teljesítményt és italozást. Tudta, hogy az elmaradók és bujkálók száma növekedőben van, és azzal is tisztában volt, hogy ezen a szigorú megtorló rendszabályok önmagukban nem segítenek.⁶²

Hindenburg a május 1-én kihallgatásra jelentkező Thaer beszámolóját végighallgatva kijelentette, hogy a hozzá beérkező és az arcvonal egészére vonatkozó napi jelentések szerint a katonák hangulata „nálunk igen jó, majdnem hogy kitűnő, az ellenségénél viszont annál rosszabb”. A kilátásokat illetően az oroszországi eseményekre hivatkozott: „Ott sem ment a dolog egyszerre, de a koloszsuszus végül is összeomlott”. Így lesz ez a nyugati hadszíntéren is. Még öt hónap van a tél beálltáig, addig „egyszer itt támadunk, egyszer ott támadunk, itt támadunk, ott támadunk...” A tábornagy közben — Thaer leírása szerint — ütemesen hol a jobb, hol a bal öklét emelte támadó mozdulatra.⁶³

Ugyanaznap Ludendorff is fogadta új beosztottját. Ő nem vonta kétségbe Thaer állításait, de aggályait azzal söpörte félre, hogy mást nem tehetnek, tehát ki kell tartani az addig követett stratégia mellett. Az első szállásmester a felelőséget a helyzet rosszabbodásáért, a fegyelem lazulásáért ugyanakkor a parancsnokokra hárította.⁶⁴

Attérés a defenzívára

Az augusztus 8-i katasztrófa után Ludendorff kénytelen volt feladni korábbi, a támadás minden áron való továbbfolytatását valló, a „nincs más kiút”-ra hivatkozó álláspontját. Augusztus 11-én a főhadiszállásra érkező uralkodó előtt

61 Thaer 1915 januárjától a nyugati fronton a IX. tartalékhadtest vezérkari főnökeként teljesített szolgálatot. Naplófeljegyzéseit (nem a nyilvánosság számára készülték) halála után, a második világháborút követően adták ki.

62 Thaer, 188. o. „Persönlich habe ich mich davon überzeugen müssen, das durchweg die Truppen jetzt unter der Depression einer sehr grossen Enttäuschung standen... Man fühlt: »Nun muss weiter gekämpft werden, egal wird es so weitergehen, eine Offensive der anderen folgen, mit dem Wiedersehen in der Heimat wird es Wohl Essig werden.« Das ist so der Inhalt dessen, was man allenthalben zu hören bekommt. Die Tapfersten sind sehr ernst. Bei den schwächeren Charakteren zeigten sich schon üblere Folgen: Paniken bei der Infanterie bei Eintritt neuer grosser Verluste, mangelnde Leistungen bei der Artillerie, bei der sogar in Einzelfällen das Munitionieren mit Getränken im Vordergrund zu stehen schien. Allgemeine Zunahme von Drückerbergerei. Man greift als vorgesezte Instanz hiergegen scharf ein, aber das ist doch zum Teil ein Kurieren an Symptomen, aber nicht am Grunde der Krankheit.” (Naplófeljegyzés, 1918. április 26–27.)

63 Thaer, 196–197. o.

64 Thaer, 198. o. „Amennyiben a csapatoknál a helyzet rosszabbodik, ha a fegyelem lazul, úgy ez a ti bűnötök, bűne minden frontparancsnokságnak, mely elmulasztja az erélyes fellépést. Hogy volt másképpen lehetséges, hogy egész hadosztályok a zsákmányolt készletekből torkig zabálták és hullarészegre itták magukat ahelyett, hogy az annyira szükséges előnyomulást folytatták volna? Hisz ez az oka, hogy a márciusi nagy támadás és most a „Georgette” nem jutottak messzebbre. (Naplófeljegyzés, május 2.)

beismerte a vereséget, utalt a harc készség süllyedésére, elszánt védekezést javasolt („egy talpalatnyi földet sem fogunk harc nélkül feladni”).⁶⁵

A császár közbevetésére: nem követeltek-e a lehetségesnél többet a csapatoktól, Ludendorff nemleges választ adott.⁶⁶

Vagyis nem a világoralmi elképzelésekben és az annak alárendelt hadászati terv irrealitásában, a saját erő túlbecsülésében és az ellenség erejének lebecsülésében, hanem a végrehajtásban rejlett a bajok oka és forrása.

Ludendorff, elismerve a vereséget, a felelősséget továbbra is a katonákra, az alsóbb vezetésre, majd egyre nagyobb hangsúllyal a háterszagra és a vele egyet nem értő politikusokra hárította.⁶⁷

Önmentő gondolatmenetében a későbbi, a „tördöfésről” gyártott nézetek főbb elemei már együtt voltak; a Dolchstoss legenda magva már megtalálható.

Az elhangzottak alapján a császár abban összegezte véleményét, hogy nincs mit tenni: „Eljutottunk teljesítőképességünk határához. A háborút be kell fejezni.”⁶⁸

A további teendőkre nézve néhány nap múlva (augusztus 13-án) értekezlet ült össze a miniszterelnök és a külügyminiszter bevonásával. A Spa-ban tartott konferencián — az antant támadása közben elakadt — Ludendorff, szubjektivistá beállítottságából következően, újra rózsásabbnak látta a helyzetet, mint amilyen az valójában volt.

A konferencia jegyzőkönyvében módosította a Hindenburg beszámolójáról szóló részt. Az eredeti szöveg — „a tábornagy reméli, hogy mindezek ellenére sikerülni fog francia földön megállni és ezáltal akaratomat az ellenségre végül is rákényszeríteni” — Ludendorff javítása után a következőképpen hangzott: „A tábornagy kijelenti, hogy sikerülni fog francia földön megállni és ezáltal akaratomat az ellenségre végül is rákényszeríteni”.⁶⁹

Visszavonulás

Foch az augusztus 8-i támadás vártnál jobb kimeneteléről értesülve azonnal az offenzíva gyors folytatását sürgette, nehogy a bomlás jeleit mutató, megingott német hadsereg — sorait rendezve — a védekezésre felkészülhessen.

Miután az augusztus 8-i áttörést követően a német ellenállás a középső szakaszon — Chaulnes és Roye között — szilárdnak bizonyult, az antant augusztus második felében a szárnyak felől, a 3. brit és a 10. francia hadsereg vonalán indult rohamra. A franciák Lassigny és Noyon, az angolok Croissilles és Beaupauve irányában törtek előre.

A szárnyak behajlása a német hadsereget a középső frontszakasz kiürítésére kényszerítette. Szeptember 2-án a hadvezetőség elrendelte a visszavonulást az eredeti kiinduló állásokhoz, az ún. Siegfried-vonalhoz.⁷⁰

⁶⁵ Niemann, 42–43. o.

⁶⁶ Uo. „A császár közbevetette, nem hallgathatja el, az a benyomása, hogy a csapatoktól túl sokat követeltek. A trónörökösnek is ez a véleménye és ez ügyben már közbenjárt császári apjánál. Ludendorff tábornok válaszában hangsúlyozta, bizonyítható, hogy az ellenséges hadosztályok ugyanannyi ideig vannak a frontvonalban mint a miénk... A második hadsereg csődjé augusztus 8-án nem menthető hadosztályaink túlerőltetésével.”

⁶⁷ Ludendorff, Kriegerinnerungen, 551. o. „Egy zászlóaljparancsnok a frontról, aki röviddel augusztus 8-a előtt érkezett utánpótlással a háterszagról, a vázolt állapotokat az emberek felegyelmzetlenségére vezette vissza, és arra a szellemre, amelyet katonáink hazuról magukkal hoznak.”

⁶⁸ Niemann, 43. o.

⁶⁹ Amtliche Urkunden zur Vorgeschichte des Waffenstillstandes 1918. 3. Aufl., Berlin, 1927. 5. o.; Ludendorff, Urkunden, 502. o.

⁷⁰ Weltkrieg, 1914–1918. Bd. 14. 586. o.

E hadmozdulat és a július 18-a óta tartó szakadatlan hátrálás eredményeként a németek feladták mindazt, amit a nagy offenzíva során elértek. Az arcvonal egész hosszában kivonultak a tavasszal elfoglalt területekről.

A Siegfried-vonal elérése után Foch, a német védelem széthúzása érdekében az arcvonal keleti szárnyán, a Verdun közelében fekvő St. Mihiel-i kiszögellésnél kezdeményezett újabb támadást. Bár e Verdunt fenyegető kiszögellés a védelemre való áttéréssel jelentőségét elvesztette, a német hadvezetőség a kiűritést — presztízs-okokból — halogatta. Szeptember 12-én a nehezen védhető frontszakasz ellen támadásra induló 2. amerikai hadsereg így könnyű győzelmet aratott. A németeket, azon felül, hogy visszavonulni kényszerültek, emberéletben és hadianyagban is súlyos veszteség érte. A kiszögellést védő 7. hadosztály jórészt megsemmisült vagy fogságba esett.⁷¹

Alig két héttel az augusztus végi — szeptember eleji csatározások befejezése után megindult az antant általános támadása, kisebb-nagyobb hézagokkal az arcvonal egész hosszában.

Szeptember 26-án az 1. amerikai és a 4. francia hadsereg a Maas folyótól nyugatra Mézières irányában indított támadást, hogy az ettől nyugatra fekvő, erősen kiépített német állások hátába kerülve azok utánpótlási vonalát elvágja.

Szeptember 27-én az 1. és 3. brit hadsereg tört előre, ezúttal Cambrai irányába.

Szeptember 28-án a belga hadsereg és a 2. brit hadsereg — francia lovassággal és gyalogsággal megerősítve — Flandriában indult rohamra, a tenger és a Lys folyó között.

Szeptember 29-én a 3. brit hadseregtől délre elhelyezkedő 4. brit hadsereg és az 1. francia hadsereg csatlakozott a Cambrai-nál indított offenzívához. Az angol és francia csapatok ez újabb támadása St. Quentin-től északra és délre bontakozott ki.

Az antant szeptember végi nagyszabású támadásának megindulásával a háború végső, befejező szakaszához érkezett.

A német hadsereg augusztus—szeptember folyamán közel félmillió embert és közel 4000 ágyút veszített, az eltűntek száma meghaladta a negyedmilliót. A hivatalos német hadtörténet szerint ez utóbbi számadat különösen elgondolkoztató volt, mert az ellenség hadijelentéseiben a hadifoglyok számáról közölt adatok az eltűnt katonák számával lényegében megegyeztek és sokszorosan felülmúlták a megelőző hónapok közléseit.

A halottak, sebesültek és eltűntek együttes száma, a március 21-től szeptember végéig terjedő időszakban, közel járt a másfél millióhoz.⁷²

Szeptember 29-én a főhadiszálláson — Spa-ban — megbeszélésre ültek össze a katonai és a politikai vezetők. (A tárgyalás a külügyminiszterrel, majd a császárral, végül a miniszterelnökkel folyt.) A megbeszélés során a megjelentek a hadvezetőség (Hindenburg, Ludendorff) hozzájárulásával (sőt egyenes sürgetésére) arra a végkövetkeztetésre jutottak, hogy a frontokon fenyegető katasztrofófa (az antant szeptember végi támadása egybeesett a Balkán-front összeomlásával) és a belső forradalom elhárítása céljából új, a parlamentre támaszkodó, annak bizalmát bíró kormányt kell alakítani és javasolni kell az azonnali fegyverszünet megkötését.⁷³

71 Uo. 602. o. A német veszteség 17 000 főt tett ki, ebből legalább 13 000 volt a hadifoglyok száma. Ezen kívül 150 ágyú és nagy számmal egyéb felszerelés került az ellenség kezébe. A támadók vesztesége Pershing (az amerikai főparancsnok) adatai szerint 7000-re volt becsülhető.

72 Uo. 516., 621. o. és Beilage 42. o.

73 A fegyverszüneti ajánlat történetét és előtörténetét részletesen taglalja Farkas Márton: A császári Németország fegyverszüneti kérelmének történetéhez c. tanulmányában. (Hadtörténelmi Közlemények, 1972. 4. sz.)

Évtizedek óta zajlik a vita Németországban akörül, hogy idegösszeomlást kapott-e szeptember 28-án Ludendorff? Indokolt volt-e a hirtelen pálfordulás, a radikális változás? Nem ítélték-e ténylegesnél negatívabbnak a helyzetet az illetékesek? A vita akadémikus jellegű. Akár jobb, akár rosszabb volt a tényleges helyzet a feltételezettnél, kétség sem fér hozzá, hogy az ekkorra kialakult körülmények között a német hadsereg végső veresége, az Osztrák—Magyar Monarchia és az Oszmán Birodalom összeomlása, a forradalmi helyzet kialakulása — magában Németországban is — már csak idő kérdése volt.

Mindennek, a forradalomba és a november 11-i fegyverszünet aláírásába torokkolló eseményeknek részletes ismertetése és elemzése külön tanulmány feladatát képezheti.

Андраш Шиклош

НАСТУПЛЕНИЕ И ОТСТУПЛЕНИЕ НЕМЕЦКОЙ АРМИИ НА ЗАПАДНОМ ФРОНТЕ В 1918 ГОДУ

Резюме

Немецкое военное руководство, переоценив благоприятные стороны и недооценив отрицательные факторы, в конце 1917 года предложило наступление на западном ТВД. Целью наступления было нанести решающее поражение антанте, и тем самым создать предпосылки победного мира, что открыло бы возможности для достижения военных целей Германии или хотя бы части их. Замысел офензивы в конце декабря был утвержден кайзером и политическим руководством. О месте и сроке наступления было принято окончательное решение 21 января 1918 года. (Наступление 21 марта у святого Квентина, с двух сторон, на стыке британской и французской армий, с основным натиском на англичан). Если трезво взвесить соотношение сил, надежды на успех наступления были ирреальными. Замысел Людендорфа: сломить силу противника не одним ударом, а серией атак. Ирреальность плана еще более подчеркивается тем, что в случае затягивания боев можно было рассчитывать не на усиление своих сил, а сил противника, располагавшего большим резервом и возрастающим пополнением. Пять атак немецких войск, предпринятых в период между 21 марта и 15 июля, увенчались занятием территорий, но не принесли решающего успеха, а последнее наступление завершилось просто провалом с точки зрения тактики.

18 июля началось контр наступление войск антанты, после чего инициатива выскользнула из рук немецкого военного руководства. В новом поражении у Амьена 8 августа стал очевидным упадок боеспособности немецкой армии, о чем уже и ранее между прочим свидетельствовали многие признаки.

После поражения 8 августа Людендорф признал поражение армии, но причину его он видел не в гегемонистских замыслах и ирреальности подчиненного им стратегического плана, а в недостаточности выполнения его. Ответственность за поражение он свалил на солдат, на низшее руководство, а затем, но с еще большей силой, — на тыл и на политиков, которые не соглашались с ним. В его самооправдательном ходе мыслей можно было уже найти основные элементы поздней сфабрикованной концепции об ударе кинжалом (Dolchstoss — легенд).

Отступающая немецкая армия к началу сентября отступила на позиции, которые она занимала перед большим наступлением (рубеж Зигфрида). В конце сентября началось общее наступление антанты. Немецкая армия в течение августа—сентября потеряла около одного миллиона человек. Главные сторонники борьбы до последнего, представители духа «не уступим» (Гинденбург, Людендорф) 28 сентября предложили заключить немедленное перемирие и оказали содействие в том, чтобы для достижения его и отражения внутренней революции было сформировано новое, либеральных оттенков, правительство, пользующееся доверием парламента. Полемика о том, была ли обоснованной эта внезапная перемена в сторону радикализма — носит академический характер. В обстановке, сложившейся к концу сентября, (с развалом Балканского фронта, совпавшим с новым наступлением антанты), окончательное поражение немецкой армии, распад Австро—Венгерской монархии и Османской империи, складывание революционной обстановки было уже лишь вопросом времени.

DIE OFFENSIVE DER DEUTSCHEN ARMEE UND IHR RÜCKZUG AN
DER WESTFRONT 1918

Resümee

Die deutsche Heeresleitung hat, die günstigen Erscheinungen überbewertend und die negativen Faktoren unterschätzend, Ende 1917 einen Angriff an der Westfront vorgeschlagen. Als Zweck des Angriffs galt: den Entente eine entscheidende Niederlage beizufügen, und dadurch die Vorbedingungen eines Siegfriedens zu schaffen, die deutschen Kriegsziele oder einen Teil derselben zu erreichen. Der Gedanke der Offensive wurde vom Kaiser und der politischen Führung Ende Dezember gutgeheißen. Über dessen Ort und Zeitpunkt wurde am 21. Januar entschieden, (Angriff am 21. März, beiderseits von St. Quentin, am Berührungspunkt des britischen und des französischen Heeres mit Schwergewicht gegen die Engländer). Die an einen Erfolg der Offensive gebundenen Hoffnungen waren bei nüchterner Abschätzung der Kraftverhältnisse unreal. Der Gedankengang Ludendorffs: nicht der einen Schlag sondern durch eine Reihe von Schlägen die Kraft des Gegners zu brechen, unterstrich noch mehr die Irrealität dieser Vorstellung, denn bei einer Hinauszögerung mußte nicht mit einem Erstarken der eigenen Kraft gerechnet werden, sondern mit einem Erstarken des Feindes, der über grössere Reserven, mit zunehmendem Nachschub verfügte. Die von 21. März 1918 bis zum 15. Juli durchgeführten fünf deutschen Angriffe brachten zwar Gebietsgewinne, entscheidende Erfolge gab es jedoch nirgends, und der letzte endete auch aus taktischem Gesichtspunkt mit einem Misserfolg.

Am 18. Juli begann der Gegenangriff der Entente, und danach entglitt die Initiative den Händen der deutschen Heeresleitung. Nach der am 8. August bei Amiens erlittenen neuerlichen Niederlage wurde es offenbar, dass die Kampfbereitschaft des deutschen Heeres gesunken ist, diesbezüglich meldeten sich übrigens bereits früher zahlreiche Anzeichen.

Ludendorff hat nach der Niederlage von 8. August die selbe eingestanden, ihren Grund aber nicht in der Irrealität der Vorstellung über Weltmacht und des dieser untergeordneten strategischen Planes, sondern in der ungenügenden Durchführung gesehen. Die Verantwortung hat er auf die Soldaten, die niedrigere Führung, dann immer betonter auf das Hinterland und die Politiker abgewälzt, die mit ihm nicht einverstanden waren. In seinen sich selbst verteidigenden Gedankengang sind die hauptsächlichsten Elemente der späteren Dolchstoßlegende bereits vorzufinden.

Die zurückweichende deutsche Armee hat Anfang September die vor der großen Offensive ausgebaute Siegfriedstellung erreicht. Ende September begann die allgemeine Offensive der Entente. Das deutsche Heer hatte in den Monaten August und September fast eine Million Menschen verloren. Die wichtigsten Vertreter des Ausharrens bis zum letzten, des Gedankens „nicht nachgebens“ (Hindenburg, Ludendorff) haben am 28. September sofortigen Waffenstillstand beantragt und waren damit einverstanden, daß um diesen zu erreichen und die innere Revolution abzuwehren, eine neue, das Vertrauen des Parlaments genießende, liberal gefärbte Regierung gebildet werde. Die Debatte, ob die plötzliche Wende, die radikale Veränderung begründet war, hat nur akademischen Wert. Unter den Ende September herausgestalteten Umständen (der neuerliche Angriff der Entente ist mit dem Zusammenbruch der Balkanfront zusammengefallen) war die endgültige Niederlage des deutschen Heeres, der Zerfall der Österreichisch—Ungarischen Monarchie und das Osmanenreich, die Herausbildung der revolutionären Lage nur mehr eine Frage der Zeit.